

Köszöntő

Kedves Judit Néni, tisztelt Egybegyűltek!

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy a mai napon a Kriza János Néprajzi Társaság szószólójaként Szentimrei Juditot, a 20. századi erdélyi népművészet-tudomány nagyasszonyát magam köszönhetem, valamennyiünk iránta érzett tiszteletét és szeretetét magam juttathatom nyilvános kifejezésre. Jóvátételi lehetőség is ez számomra, hiszen sokkal több mindent kaptam tőle, mint amennyit valaha is meg tudtam köszönni neki. Judit néni ugyanis közvetve már akkor részese, kovásza volt a sorsom, pályám alakulásának, amikor még nem is tudtam a létezéséről. A Ion Andreescu Képzőművészeti főiskola textilszakos tanáraként olyan tartós hatékonysággal irányította rá tanítványai szemét a népi textíliák szépségeire, vezette be őket a mögöttük levő titkok vallatásába, hogy a bűvöletük nem aludt ki, inkább láng-
ra lobbant, tovább harapózott, és művészi alkotások avagy tudós kutatások, felismerések formájában újabb gyümölcsöket termett. Egykori diákja, Gazdáné Olosz Ella textilművész sógornóm személyén keresztül így lettem magam is e lelki-szellemi folyamat kedvezményezettjévé.

Szentimrei Judit textilművészi-nevelői-tudósi pályájának alakulását józan racionalizmusa és a szüleitől, Szentimrei Jenő költőtől és Ferenczy Zsuzsi énekművésznőtől örökölt művészi érzéke és beleérző képessége befolyásolta. Még gyermeklányként a családfenntartás gondján osztozni kívánva, a szöveget választotta a kereskedelmi iskola helyett. A népi festékesek nyomában eredve, majd felismerve a falusi asszonyok körében szerzett tapasztalatai továbbfejlesztésének szükségességét, a budapesti Iparrajz Iskolába iratkozott be, ahonnan később a budapesti Ferenc József Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére, majd onnan a finnországi Museo Viratóba irányították. Györffy István, majd Tyyni Vahter és Halmi Halminen irányítása alatt széleskörű néprajzi, textiltechnikai, művészetelméleti és művészet-történeti tudást szerzett. Ezt kamatoztatta 1941–44 közt a kalotaszegi háziipar szakmai felügyelőjeként, 1946-tól Iparművészeti Szövetkezet alapítójaként, majd munkatársaként, és fokozottabban 1950–1974 közt a Képzőművészeti Főiskolán textilművészet oktatójaként, valamint az 1950-es években a Román Tudományos Akadémia Népművészeti Kutatócsoportja népi textília kutatójaként. Kászoni székelyeknél, a szilágysági, a Kis-Küküllő menti, széki, torockói magyaroknál, valamint a moldvai csángómagyaroknál, továbbá az Erdélyi szigethegységi, a Zsíl felső folyása menti románoknál, és a Barcaság különböző etnikumainál végzett monografikus terepmunkáira nem egyszer magával vitte négy gyermekét és kedves diákjait, életre szóló élményeket szerezve mindannyiuknak. „Mindenhon nagyon megszerettek minket, mert valódi érdeklődést mutattunk az életük iránt” – emlékszik erre az időszakra.

Tudását, beleértve terepen szerzett ismereteit is, a közvetlen találkozásokon túl, 12 könyvnyi terjedelmű tudományos mű: monográfia, bevezető tanulmány, közte 9 könyv, több, mint 200 cikk, tanulmány, és megszámlálhatatlan előadás révén tette

Nemcsák Judit

hozzáférhetővé. Országos terjesztésű folyóiratokban (Korunk, Művelődés, Dolgozó Nő, Jóbarát stb.) mutatott be megannyi technikát, textilmintát, formálta olvasói ízlését. Rövatvezetőként, szaktanácsadóként, többedmagával, a lapok szerkesztőivel, az erdélyi magyar néprajzkutatás jeles képviselőivel, Kós Károllyal, Nagy Jenővel, Faragó Józseffel több nagyszerű pályázatot irányított, ezzel társadalmi méretűvé terjesztve ki a néprajzi gyűjtőmunkát és a hagyományok iránti érdeklődést, s egyszersmind egész Erdélyre területét átfogó, igen gazdag és nívós néprajzi gyűjtemények létrehozásánál babáskodott. A sors ajándékának tekintem, hogy az így keletkezett cse-csemőkelengye- és gyermekruha, a babaméretű népviselet (Zsuzsi és Andris baba), valamint a Sípaldobbal – népi gyermekjáték-gyűjteményeknek munkahelyemre, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumba kerülésével szorosabb kapcsolatba kerülhettem velem.

Nagyobb lélegzetű szaktanulmányjaiból, monográfiáiból kirajzolódik emberi-tudósi arculata. Kortársaihoz, munkatársaihoz, Kós Károlyhoz és Nagy Jenőhöz hasonlóan, a textilmunkát a gazdasági-társadalmi élet részeként szemléli, de náluk érzékenyebben követi nyomon annak szellemi-rituális szférával való kapcsolatát, kölcsönhatását. Nemcsak az anyagminőségek és technikák sokaságának szakavatott ismerője és rögzítője, a technikai fejlődésrend re-

konstruálója, a táji-etnikai sajátosságok, a köztük megnyilvánuló fáziskülönbségek feltárója, saját, szomszédos és egyetemes kultúrában való helyének kijelölője, összehasonlítója, értelmezője, a mintakincs eredetének, stílusrétegeinek avatott elemzője, hanem a tárgyak és díszítményeik összetett rendeltetéseinek gondos és aprólékos megragadója, beleérző felismerője. Szentimrei Judit tárgyi néprajzi tanulmányai mögött mindig ott látjuk a tárgyakat használó embert is, gondjaival, örömeivel és bánataival, szokásaival, legégetőbb problémáira adott szimbolikus válaszkiáltásokkal. Ő irányítja figyelmünket a népi tárgy használati szokások szimbolikus dimenziói felé, ő mutat rá először arra, hogy azokból a használók által a tárgyaknak és díszítményeknek tulajdonított szellemi jelentések olvashatók ki. Szintetikus, a kultúrát belső összefüggéseiben szemlélő látásmódjával a hazai néprajzkutatást az antropológiai dimenzió felé irányítja. Elsősorban e perspektíva megnyitását köszönjük Neki.

De persze, sok egyebet is. Rám kezdő muzeoló-

gus koromban a legmélyebb hatást toleranciájával, szakmai alázatával gyakorolta. Egy kiállítás rendezésekor tanultam meg tőle, hogy egy probléma eldöntésekor nem a saját hiúságunk a fontos, hanem az optimális megoldás megtalálása, akkor is, ha az éppen valaki másnak az ötlete. Kitüntetés volt számomra, hogy Szentgyörgyre jőve, mindig meglátogatott, és türelemmel vállalva részt emberi és szakmai gondjaimban. Emlékezetes számomra, az a piederasztal, amelyre tanítványa, a sógornóm állította, és az az anyáskodó szeretet is, ahogy Judit néni emlékezett meg minden alkalommal Elláról.

Sokan és sokféleképpen gazdagodtunk általa. E megemlékezésen ezt köszönjük meg most neki. A jó Isten áldja meg és tartsa meg sokáig mindannyiunknak!

GAZDA KLÁRA

Elhangzott a Kriza János Néprajzi Társaság 14. évkönyvének bemutatóján 2006. december 19-én.

Segíteni egy közösségen

Velcsov Péter esperest nem kell külön bemutatnom. Bár nagy szerénysége miatt nem ismerik sokan. Pedig kiváló lelkész, öntudatos és hithű ember, aki tehetsége és tudása szerint mindenkin szeretne segíteni... Pár évvel ezelőtt brestyei plébániáján kerestem fel, Dettán és Dentán túl, abban a takaros, szintiszta bolgár faluban. Akkor az esperes úr nyugalmával, őszinteségével és halk szavával nyerte el azonnal a tetszésemet. Az egész interjú alatt is ezek a tulajdonságok nyomták rá a bélyeget ott-tartózkodásomra és magára a beszélgetésre. Azóta Vingára helyezték, a bánási bolgárok fővárosába. Első kérdésem családjához, eredetéhez kapcsolódik.

– *Esperes úr, kérem meséljen családjáról, mikor, hol született, vannak-e testvérei?*

– 1946-ban születtem a Temes megyei Óbesenyőn, ahol édesanyám a mai napig is él. Szüleim mindketten földműves családból származtak, édesapám, sajnos, már elhunyt. Ketten vagyunk testvérek, egy pszichológus húgom van, aki Resicabányán él. Bennünket édesanyánk nevelt, aki háziasszonyként végezte a ház körüli munkák nagy részét, sütött, főzött, majorságot nevelt, kertet művelt stb.

– *Hol végezte iskoláit és milyen nyelven? Hát teológiai tanulmányait?*

– Az első hét osztályt szülőfalumban végeztem bolgár illetve román nyelven. Az elemi bolgárul, az általánost román iskolában. Ezután kerültem a Gyulafehérvári Kántoriskolába, amelynek befejezése után kezdtem el ugyanott teológiai tanulmányaimat. Mind a kántoriskolát, mind a teológiát magyarul végeztem. Ez utóbbit 1964–1970 között. Felszentelésemre a gyulafehérvári székesegyházban került sor 1970. április 5-én, felszentelém Márton Áron püspök volt.

– *Milyen megfontolásból választotta az egyházi szolgálatot élethivatásaként?*

– Mi, óbesenyőiek mindig nagyon vallásosak voltunk – és vagyunk ma is. E szabály alól az én családom sem volt kivétel. Már kisgyermekként én is nagyon szerettem ministrálni. Az első példaképeim a két szomszéd fiú, a Ger gulov testvérek voltak, akik Gyulafehérvárra jártak a kántoriskolába. Az, aki azonban elindított ezen a pályán, az Ft. Kalapis Károly plébános úr volt. Ő igen hamar megkedvelt és tudatosan irányított e pálya felé. Később is sokat segített, és beszélgetett velem a szolgálat szépségéről, nagyszerűségéről. A kántoriskolába akkor kilenc bolgár fiú járt, köztük én nagyon jól éreztem magam. Valahányszor szünidőre jöttünk, szinte be sem fértünk az óbesenyői

Velcsov Péter

plébánia épületébe. Itt hasznos módon töltöttük el az időt, minden tevékenységből kivettük a részünket, emellett jó légkör, kiváló hangulat uralkodott közöttünk.

– *Milyen helységeken teljesített eddig szolgálatot?*

– Felszentelésem után szülőfalumba, Óbesenyőre helyeztek káplánnak. Itt egykori irányítóm, segítőm, egyszóval mesterem, Kalapis Károly esperes úr lett a principálisom. Óbesenyőn öt évig teljesítettem szolgálatot, ahonnan egy évre Pécskára helyeztek át. Innen 1976. szeptember 1-től plébánosnak neveztek ki az Arad megyei Nagylakra, ahol 17 évig szolgáltam. 1993 szeptemberétől újból Óbesenyőre kerültem káplánnak és óbébai plébánosnak egy időben. Ennek a kettős állapotnak

vetett véget az 1999. december 1-jei kinevezésem ide, Brestyére, ahol plébános lettem. Míg 2000. december 8-tól a dettai, alsó-temesi esperesség esperese lettem, Msgr. Roos Márton megyéspüspök kinevezése révén... Vingára 2003 szeptemberében helyezték át. Azóta itt tevékenykedem.

– *Esperes úr, hogyan szokta meg az itteni viszonyokat, körülményeket? Hogyan sikerült beilleszkednie az itteni életbe?*

– Megszoktam az itteni viszonyokat, és abban a reményben élek, hogy még jobban sikerül az egyházi életet megszerveznem, a helyi emberek közömbösségét leküzdenem, valamint megnyerni őket a templom, az egyház és a vallás számára. Ami az én beilleszkedésemet illeti, az szerintem egy hosszabb folyamat, és nem könnyű dolog. Hisz eddigi szolgálati helyeimhez képest, itt mások az emberek, más a mentalitás. Még el kell telnie egy bizonyos időnek, hogy jól megismerjem az embereket, a híveket. Itt sokáig be volt telepítve a katonaság, és sok elkötelezett kommunista élt Vingán, akik egyfajta egyházellenes hangulatot keltettek az embereken. Ez a mai napig is él az itteniek felfogásában, és közömbösségben nyilvánul meg. Ezt a felfogást örökölték ezen egyének gyermekei is, tehát őket is elég nehéz behozni a templomba.

– *Úgy tudom, hogy máris szép eredményeket ért el?*

– Vannak szép megvalósításaink is, de én ennél többet szeretnék. A hívek bizonyos része, ha segítségről van szó, jön és segít. Velük sikerült befednünk a templomot, pénzt is adományoztak jócskán erre a célra. A munka nagy részét is velük együtt végeztük el.

– *Mégis, hogyan sikerült a gyerekeket és a fiatalokat bevonni az egyházi életbe?*

– Mint említettem, a hívek egy része, örökségként, gyermekeinek az egyház iránti közömbösséget adta. Én igyekszem, hogy ezen változtatni azzal, hogy mindig megtartom a hittanórákat. Az iskolában elég nehéz a 2-3 osztályban szétszórt gyerekeket összehozni egy bizonyos órában, hogy nekik közös hittanórát tartsak. Ha idehozom őket a plébániára, itt nagyon szeretik nálam, de inkább játszani akarnak, mint egy helyben ülni és hallgatni a magyará-

zatokat. Mindent megteszek, hogy jobban megszervezzem ezeket az órákat, hogy a gyerekek tanuljanak és valamivel maradjanak is. Volt egy kiváló csoport, amellyel nagyszerű eredményeket értem el, de ezek a gyerekek felnőttek, kiszálltak a fészekből. Ők még a mai napig is visszajárnak, péntek és szombat délután fogadom őket, és valamennyiükkel el is beszélgetek. Ezekre a fiatalokra ma is számítani lehet. De vannak a felnőttek között is elég sokan, akik mindenben segítenek. Csak Lipóczi Tibort és tanítónő feleségét, valamint Augusztinov József tanár nevét említeném, akikre állandóan támaszkodhatom, ők sokat segítenek nekem... Remélem, hogy fáradozásaim révén a lelki élet is fellendülőben van, jövőre például lesz első áldozás. Azt szeretném elérni, hogy sűrűbben legyen itt bérmálkozás, hogy fiataljaink ne morzsolódjanak le. Minden alkalmat megragadok, hogy a szülőket is bevonjam az itteni vallási életbe, hogy jobb kapcsolatuk legyen az egyházzal. Abban is reménykedem, hogy ha itt, Vingán beindul a líceum, akkor egészen más viszonyok alakulnak ki az egyházi és vallási életben...

– *Milyen segélyakciókat tudtak lebonyolítani az utóbbi időben?*

– Amint már mondtam, a hívek egy részére számítani lehet. Bár a településen 4 000 ember él, ebből csak 1 000 katolikus (500 bolgár, 350 magyar, 25 szlovák, 125 pedig román nemzetiségű). Tehát kis plébánia, kis hitközösség – kevés a bevétel is. Mégis, tavaly májusban a bányászok árvízkárosultak javára 10 650 000 lej gyűjtöttünk össze. Ezt a pénzüsszeget a püspökségen leadtuk, hogy a legjobb belátásuk szerint járjanak el vele. Ugyanabban az időszakban terménygyűjtést szerveztünk és a Caritas Szervezet gépkocsijával a bakovai farmra, a gyűjtési pontba szállítottuk, hogy később kiosztásra kerüljön. Így sikerült összesen 64 zsák ruhát, búzát és kukoricát összegyűjteni az árvízkárosultak javára. Emellett a hívek konzerveket, olajat és lisztet gyűjtöttek, amelyet szintén a Caritas Szervezet szállított és osztott ki.

Egy másik akció a Jászvásári Püspökség érdeme, ők kérték fel, hogy az ottani egyházmegyében összegyűjtött 100 millió lej eljuttatását közvetítsem. Szívesen tettem

eleget ennek a felkérésnek, hisz örvendtem, hogy segíthetek az embereken. Leutaztam Ótelekre és ott, Ft. Vodilá Szilárd plébánossal közösen, listákat állítottunk össze, amelyet aláírtunk az emberekkal (hogy el tudjak számolni a Jászvásári Püspökségnek), és kiosztottuk a családoknak a százmillió lejt.

Emellett a tavalyi év folyamán gyűjtöttünk a szökőár áldozatainak és a váradai szíamí ikrek műtétehez is hozzájárultak. Ezek nem voltak lényegesen nagy összegek, de híveim jóakarataról és segítőszándékáról tanúskodtak.

Ezek az akciókon kívül a plébánia szintjén is segíteni szoktam az ide bejövő gyerekeken és felnőtteken, ha erre lehetőségem van. Pénzkölcsönt is adok, általában megbízható, komoly családoknak, akik pillanatnyilag szorult helyzetbe kerültek. De ezek a dolgok nem is méltóak említésre...

BOÉR JENŐ

Hajdú Attila szobra

Sütő András bejelent az ösztöndíj létrehozását (1993. május 28.)

Farkas Árpád, Sütő Andrásné, Sütő András (ugyanakkor)

ÖSZTÖNDÍJ A CSELEKVŐ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGÉRT

Másfél-tíz év telt el azóta, hogy a Budapesten székelő Tamási Áron Alapítvány létrejött, megkezdte áldásos tevékenységét, szinte másfél-tíz éve már, hogy Tamási Áronné Bokor Ágota asszony levélben értesítette a székelyudvarhelyi gimnáziumot (amely 1990 óta viselte az író, hajdani diákja nevét), hogy létrehozott egy alapítványt azzal a céllal, hogy segítsen évente egy-egy rászoruló székely középiskolást a továbbtanulásban. Hogy őket Tamási Áron Cselekvő ifjúság című írása szellemében „az erdélyi magyar művelődés szolgálatára, ismeretek szerzése és öntudatos magatartás kialakítása folytán, alkalmassá tegye”.

„Az országhatárok felett létező magyar szellemi impérium” gyarapítására létrehozták tehát 1993-ban a Tamási Áron Alapítvány Diákja ösztöndíjat, amelyet évente pályázhatnak meg azóta az udvarhelyi gimnázium tizenegyedik diákjai. Kézzel írott bemutatkozó esszéjükben bizonyítaniuk kell rátermettségüket, elhivatottságukat, s azt, hogy az alapítványi segítség nélkül el sem érhetnék kítűzött céljukat, amely egybeesik valahogyan a székelység, az erdélyi magyarság önmegtartó irányulásával: „Aki az érettségi után a székelyföldi magyarság számára elsőrendűen fontos területen kíván diplomát szerezni, aki nem szakad el szülőföldjétől, és az anyanyelvet csorbíthatatlanul megőrzi.”

A Tamási Áron Alapítvány kuratóriumának döntését a Tamási Áron Alapítvány Diákja ösztöndíj létrehozásáról Székelyudvarhelyen 1993. május 28-án tették közzé. Tamási Áronné Bokor Ágota jelenlétében, a négyszáz éves gimnázium jubileumán szervezett iskolatörténeti tudományos ülészen, a város-háza dísztermében tette a bejelentést Sütő András, a kuratórium tiszteletbeli elnöke. Jelen volt a magyar szellemi élet sok jeles személyisége, köztük nem egy a gimnázium vendiákja volt.

Azóta tizennégy év telt el, s az alapítványi ötszáz-ezer forint alaptőke kamatjából egyre többen részesülnek. A Tamási Áron Alapítvány Diákja címet és a vele járó ösztöndíjat elnyerő, vagy egyszeri pénzjutalomban részesülő tanulók nevét minden évben, szeptember 20-án, az író születésének évfordulóján szervezett ünnepségen teszi közzé az iskola igazga-

tósága a gimnázium melletti Tamási-szobornál. Következzen hát az ösztöndíjasok sora:

Balázs Imre József (1994) a BBTE magyar-angol szakán végzett, ma tanár ugyanott, a Korunk folyóirat szerkesztője, költő, író, irodalomtörténész, kritikus.

György Éva Rita (1995), ahogy megálmodta, egyetemi tanulmányai befejezése után matematika-tanár lett szülőfalujában, a Hargita megyei Lövétén. Idézek egykori pályázati esszéjéből: „Igen, én is ezt szeretném, hogy embereket neveljek, embereket tanítsak. Ezért választottam középiskolámul azt a Gimnáziumot, amelynek zászlóján Tamási Áron szavai állanak: »És rátok bízom az itt maradó kincseket«. Már kilencedik osztályban, amikor először léptem át a Gimnázium küszöbét tudtam azt, hogy iskolánkat az értékteremtés, értékörzés és értékátadás hármas ígéje jellemzi, és már akkor elköteleztem magam a ránk hagyott szellemi-erkölcsi kincsek őrzésére, gyarapítására.”

Mátyás Edit Mária (1996) informatikus Csíkszeredában, tanár a Sapientia Tudományegyetemen.

Pál Zoltán Ferenc (1997) földrajz szakot végzett a BBTE-n, ma ugyanott tanár.

Boros Szidónia (1998) Marosvásárhelyen végzett az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, ma orvos egyetemi évei városában.

Kovács Réka (1998) román-angol szakot végzett a marosvásárhelyi Petru Maior Egyetemen, ma angoltanár ugyanott, a Maros parti városban.

Csibi Margit (1999) a budapesti Duna TV munkatársa.

Vas-Tifán Attila (2000) a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem utolsó éves hallgatója.

Hadnagy László (2001) ugyanott tanul, közösségi munkát is vállalt, a diákszövetség tagja.

Varga Zsuzsanna (2002) a Székelyudvarhelyi Tanítóképző Főiskolán végzett, tanító a Hargita megyei Oklándon.

Jakab Ilona (2003) tanulmányait félbeszakította, Farkaslakán él.

Árgyó Tünde Edina (2004) a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem hallgatója.

Bálint Enikő (2004) a BBTE angol-magyar szakos hallgatója.

Pál Emese (2005) ugyanott történelem-művészettörténet szakos.

Péter Emőke (2005) ugyanott a román-magyar szakon tanul.

Deák Éva (2006) a brassói Transilvania Egyetem jogi fakultásának hallgatója.

Kovács Melinda (2006) a BBTE-n joghallgató.

Már azt is tudjuk, hogy sikeres érettségi és felvételi esetén 2007-től a Tamási Áron Gimnázium jelenlegi tizenkettedikesei, Horobet Emil és Szabó István is az ösztöndíj hasznélvezői lehetnek. Örvendetes, hogy az alapítóke kamatjából újabban évente két ösztöndíj is adható, s különböző érdemekért pár tanuló (Papp Ágota, Albert Orsolya Zsuzsanna, Antal Katalin, Nagy Erika, Tamás Lehel) egyszeri pénzjutalomban is részesült.

Tanító, orvos, falusi és egyetemi tanár, szerkesztő, író, költő, jogász, művészettörténész... Hisszük, hogy a Tamási-ösztöndíjasok rajával az erdélyi magyar értelmiség olyan erővel gyarapodott, gyarapodik, amelyek jövőnk biztosítékát jelentik a meglódult időben. Jól kamatozik tehát a Tamási Áron szellemiségéből, művei jogdíjából táplálkozó ösztöndíj.

LÓRINCZ JÓZSEF

Személyes és elfogult vallomás cserkészügyekben

Budapesten, 2006 tavaszán a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztálya megvitatatta a Magyar Cserkészfiúk Szövetsége és az Úttörőszövetség 1948-as egyesülését.

Az egyesülés (pontosabban: a cserkészlet szétvérese) kapcsán egy írásos előterjesztés szerint 1945 után elsősorban két cserkészirányzat került szembe egymással a kommunisták ármánykodása folytán. Mégpedig a (regös) protestánsok és a katolikusok. Most is, máskor is hajlamosak vagyunk a regösséget a protestánsokhoz kapcsolni, talán azért, mert a cserkészéletben – amikor a regösségről van szó – a gyakrabban szereplő személyek: Karácsony Sándor, Morvay Péter, Jánosi Sándor történetesen reformátusok voltak; azonban ez a leszűkítés erősen sántít, mert a regösség 1945 előtt és után is (míg engedték) átszötte az egész cserkészletet. E mozgalomban a mennyiségi fordulat – Kristó Nagy István szerint – 1936-ban következett be. Akkor jelent meg az öregcserkészek monográfiája az *Elsüllyedt falu a Dunántúlon – Kemse község élete*, amelyhez Teleki Pál írt előszót, aki bár később hivatalból ellehetetlenítette a táj- és néprajzkutatást, de a cserkészletnél erőteljesen támogatta. Egy kisebb csoport útja a népi táborba, onnan a Márciusi Front irányába vezetett, de a nagy többség – így Morvay Péter is, aki a cserkészközpontban dolgozott – a politikamentességet választotta. Másfelől a nemzeti tudatosodás útja volt ez, mely hozzájárult ahhoz, hogy a cserkészlet – a nagy külső nyomás ellenére – nem faszálódott. Nem véletlen, hogy e széleskörű mozgalom bekerült az új cserkész próbarendszerbe, melyet 1942 októberében adott volt parancsba az akkori főcserkész, Kisbarnaki Farkas Ferenc. E szerint a Tinódi-próba, melynek kerete a lantosok, igricék, hegedősök, regösök élete – a következő követelményeket tartalmazta: tudjon legalább öt népmesét, 50 eredeti népdalt és egy népi táncot; ismerje tapasztalatból környéke magyar népszokásait, népviseletét, díszítőművészetét; ismerje a magyar nép történelmi szerepét; ismerje a magyarság nagy értékeit (tudomány, művészet, hadvezetés); ismerje a cserkészmozgalom történetét...

Egyébként a követelmények valóra válásának tanúja vagyok. 1940–44. között (pontosan 44. februárig) a kolozsvári 81. számú Báthory István cserkészcsapat tagjaként életre szóló élményben részesültem, a jelzők (regöshadak, regösportyák stb.) használata nélkül is. Táboraink, túráink félreérthetetlenül azok voltak. Parancsnokom a kiváló piarista pap-tanár

Gerencsér István volt, akiről – sajnos – A Kolozsvári Piarista Öregdiákok Évkönyve csak említést tesz, a többi tanárról ugyanakkor oldalnyi életutat közöl.

Ezekben az években az erdélyi cserkészkerület vezetője, Jánosi Sándor (Juló bá), akit személyesen is megismertem, a csíkménasági regös táborában. Akkori gyermekfejjel felnéztem rá, de példaképemnek parancsnokomat tartottam, akinek vezetésével Észak-Erdélyben is páratlan cserkészletet éltünk. 1941-ben Topolyán munkatáborban az áttelepült bukovinai székelyeknek segítettünk, 1942-ben Észak-Dunántúlt jártuk be (Balatonfelvidék–Keszthely–Sümegeg–Celldömölk–Győr) részben gyalog, 1943-ban Esztergomtól Apatinig a vízi utat ladikkokkal tettük meg, a számos portya közül emlékezetes maradt a Kolozsvár–Zsibó közti majd 90 km-es gyalogportya.

Később, 1945 után Jánosi Sándor kulcsszerepet töltött be az anyaországi cserkészlet sorsában, életútját egy kéziratban foglalta össze, melyben erdélyi éveiről is ír, s az egyik lapvégi jegyzetben meglepő megállapítást tesz. Azt írja, hogy Gerencsér István nacionalista beállítottságú vezető volt, akihez egy sztánai románellenes incidens is fűződik. A sztánai portyán én is ott voltam, és határozottan állítom, hogy a jegyzetben közölt vélemény nem igaz, vagy félreértésen alapszik, Sztánán nem volt románellenes incidens.

A piarista gimnáziumban és a cserkészcsapatban a különböző nemzetiségek – románok, németek, zsidók – barátságban éltek együtt, olyannyira, hogy nem is tartottuk számon azt, hogy ki honnan jött. A háború előrehaladása során inkább a német-náci veszély erősödött bennünk, melynek tudatosítója épenséggel a parancsnokom volt. A levanteoktatást is elszabotálták, s fel is dereng bennem a régmúltból, hogy Béli Alajos levante-főparancsnok egyszer váratlanul megjelent, bennünket, tanulókat az iskola udvarán felsorakoztattak, s fapuskákkal a fogásokat kellett volna neki bemutatnunk. Az is motoszkál bennem, hogy parancsnokom katonai behívójának volt valami ilyenféle előzménye. Mindenesetre 1943 nyarán váratlanul vált el tőlünk.

Ugyanilyen váratlanul – a magyar rendszerváltás után Bodnár Gábortól, a külhoni cserkészlet vezetőjétől megtudtam, hogy Gerencsér István az USA-ban él, s jelentős életutat járt be. A Sík Sándor Cserkészpark egyik kezdeményezője, megteremtője, s a bufallói piarista gimnázium alapítója. Számos tanulmányt, cikket is publikált angol nyelven. Levélben

felvettem vele a kapcsolatot, azonban a tervezett találkozóra már nem került sor, mert elhunyt.

A már említett fővárosi pedagógiai tanácskozás jó ürügy volt számomra, hogy átnézzem a kinyomtatott cserkészkiadványokat, melyekben a Gerencsér-Jánosi viszonyra is találtam némi magyarázatot. Sz ezt a felekezetek közti vetélkedésben látom.

A két irányzat – a katolikus és református – közötti évtizedes versengésről adnak számot a forrásmunkák. 1945 előtt a tanulók létszámához viszonyítva a református vallásúak többségben voltak, mégis a vezetésben a katolikus befolyás erőteljesebben érvényesült.

1945 után sok minden más tényező mellett a törlesztés is szerepet kaphatott. A protestáns cserkész-tisztek keskeny útja az értékei mellett akkor, végül is a meghasonlásba, kiábrándulásba torkollott.

Ez az irányzat negyven év múlva újból felbukkan. Majdnem egy időben, a cserkészlet újjáalakulása két helyszínről, a Múzeum Kávéházból és a Nép-

front Székházból indult el. Az első társaság a cégbírósnál ügyesebb volt, s ők lettek a feloszlatott Magyar Cserkészszövetség jogutódai. Az utóbbiak megalapították a Magyar Cserkészcsapatok Szövetségét (elnök: Morvay Péter, ügyvezető elnök: Bodolay Géza, társelnökök: Varga Domokos, Béres Ferenc), engem is társelnökként emeltek maguk közé – ahogy később megtudtam –, mert kellett egy katolikus is. A két csoport közti véleménykülönbséget a korabeli sajtóban végigkísérhetjük, a nemzetközi cserkésziroda közreműködésével végül is egybekeltek. S ami rejtve maradt, csak az értette meg, aki ez utóbbiak között volt. Ez nem valamiféle nem pártatlan – valláserkölcsös liberális szemlélet, mely engem, a volt piaristát is megcsapott.

A vallási kötődésről évtizedek óta nem illik beszélni, pedig a színtalpak mögött ott rejtőzködött s alkalmanként elő is bukkant, még ha nem is nevezi meg magát.

DERZSI OTTÓ

Végtelennel játszó véges

A Szilágyi Domokos tiszteletére rendezett emlékműsor bemutatására 2006. december 16-án a Brassai Sámuel Gimnázium Felvinczi György termében került sor. A Kolozsvár Társaság által rendezett ünnepség célja – mint azt Kántor Lajostól, a Korunk főszerkesztőjétől megtudtuk – egyrészt az életmű előtti tisztelgés volt a költő halálának 30. évfordulója alkalmából, ugyanakkor kedvező alkalomnak kínálkozott az évforduló arra is, hogy az utóbbi időben a médiában terjedő hírek közepette maguk a művek szólalhassanak meg, középiskolás diákok előadásában.

Kántor Lajos elmondta, hogy a Kolozsvár Társaság nem először rendez ilyen jellegű ünnepséget: már székhelyük létezése előtt is tartottak költői matinékat, így például Kányádi Sándorral az Apáczai Csere János Gimnáziumban, Lászlóffy Aladárral a Magyar Színház próbatermében, majd Cs. Szabó László emlékére rendeztek ünnepséget előbb a Református Teológia dísztermében, utóbb egy előadást az EME székházában. A társaság székhelyén először egy 56-os fotókiállítás (a Budapesti Történeti Levéltár fényképei) alkalmával hangzottak el irodalmi szövegek Visky Andrásról, Márton Lászlótól. Majd amikor a Galériában Paulovics László erdélyi magyar írókról és költőkről készített portréit állították ki, a helyiség mintegy mágikus térként kínálkozott olyan ünnepségek megrendezésére, melyek az erdélyi magyar irodalom kiemelkedő személyiségeihez kötődnek: így kerülhetett sor Poszler György erdélyi irodalmi személyiségeket áttekintő előadására, majd később a Láng Gusztáv 70. születésnapja, illetve a Balogh Edgár centenáriumi alkalmából rendezett ünnepségre. A Szilágyi Domokos emlékműsor már az ötödik ilyen jellegű rendezvény. A Kolozsvár Társaság célja folytatni ilyen jellegű törekvéseit, valamint, hogy ezekbe a fiatalabb generációt is bevonja: felvinni a középiskolásokat a székhelyre akár ünnepi rendezvények, akár irodalomórákra. Emellett pedig a nyár folyamán a társaság tervezi egy Erdély-

KOLOZSVÁR TÁRSASÁG
MEGHÍVÓ

Végtelennel játszó véges

SZILÁGYI DOMOKOS 2006. december 16., 16.30 óra
EMLÉKMŰSOR BRASSAI SÁMUEL LÍCEUM
(Felvinczi György terem)
Kolozsvár - 21. Decembrie 1989 (Korunk Lajosa) u. 9. szalon

FELLÉPNEK: a Sigismund Toduță Zeneliceum X-XI. osztály alkalmi kórusa
VEZÉNYEL: Kállay M. Tünde

VERSMONDÓK: Bodor Balázs • Bodor Emőke • Fodor Lilla Dorottya (Kolozsvár) • Izsák Anikó (Marosvásárhely) • Katona Dorottya (Kolozsvár) • Kovács Mária (Torockó) • Kóffy Annamária (Déva) • Popa Margit (Erdőszentgyörgy) • Sőfalvi Judit (Torockó) • Széman Emese Rózsa (Kolozsvár) • Szikszai László (Csíkszereda) • Tollas Adrien (Marosvásárhely) • Varga Balázs • Visky Mária (Kolozsvár) • Vízi Tünde (Csíkszereda)

FORGATÓKÖNY: Cs. Gyimesi Éva

KOORDINÁTOR: Bogdán Zsolt, Albu István és Benedek Botond

A rendezvényre a belépés ingyenes!

Az előadás plakátja és szórólapja – Könczey Elemér munkája

ismereti tábor megszervezését Erdélyből elszármazottak, illetve azok családtagjai számára.

A Szilágyi Domokos emlékműsor ötlete Cs. Gyimesi Évától származik, aki a 80-as évek végén a költőről monografikus esszét írt. A műsort megelőző, a Kolozsvár Társaság székhelyén megtartott verseny szerepe az volt, hogy eldőljön, mely jelentezőkre lehet alapozni részvevőként. A szelekció során választott diákokra azonban még sok munka várt: jó né-

hány próbán kellett részt venniük, melyeken Bogdán Zsolt színművész, valamint Benedek Botond és Albu István színművészeti főiskolások egyénileg foglalkoztak velük.

A műsorról Gyimesi Éva elmondta: „Nem létezett egy előzetes forgatókönyv. Óvakodtam attól, hogy elnyomjam a mai tizenévesek Szilágyi-képét. Arra voltam leginkább kíváncsi, hogy a diákok mire érzékenyek Szilágyi Domokos verseiből, milyen értelmezési horizont felől közelítenek az életművéhez – ami tökéletesen ki is derült. A forgatókönyv a diákok által választott versekből állt össze, ehhez járult még néhány szövegrész a műsorba utólag bekapcsolódott két versmondó, Kelemen Csongor és Imecs Levente előadásában. Én magam ezeket a verseket műfaji tömbökbe rendeztem, Bogdán Zsolt pedig mozgástechnikai ötletekkel egészítette ki az elgondolást. Így született a műsor, amely azonban végig rugalmasan alakult a próbákon. Egy közös alkotásról van szó, mely szinte spontánul keletkezett.”

Gyimesi Éva úgy véli, örömteli az, hogy a versenyre olyan sokan jelentkeztek, és hogy az előadásra is népes közönség gyűlt össze, annál is inkább, mivel pályázati pénz nem állt a szervezők rendelkezésére. „Ez a műsor közös munkával, áldozattal született, és hálás vagyok mindenkinek, aki ebben segített. El kell választanunk az esendő, gyarló ember életét a költői múltól. Ez a műsor arról győzött meg, hogy Szilágyi Domokos verseinek van értéküzenete.”

Mivel a felhívás nemcsak a kolozsvári középiskolásokhoz szólt, szép számmal jelentkeztek diákok Erdély más helységeiből, valamint egyetemisták is.

A szelekciót követően a műsorban résztvevők végleges névsora: Bodor Balázs, Bodor Emőke, Fodor Lilla Dorottya, Imecs Levente, Katona Dorottya, Kelemen Csongor, Széman Emese Rózsa, Varga Balázs és Visky Mária (Kolozsvár), Izsák Anikó és Tollas Adrien (Marosvásárhely), Szikszai László és Vízi Tünde (Csíkszereda), Kófitay Annamária (Déva), Popa Margit (Erdőszentgyörgy). A versek mellett a műsor külön színpoltja volt a kolozsvári Zeneiskola X-XI. osztályának alkalmi kórusa, mely Kállay M. Tünde vezényletével részleteket adott elő Szilágyi Domokos és Vermesy Péter Pimpimparé című művéből, illetve Fodor Lilla Dorottya és Kertész Adél hegedűjátéka.

Az interneten megjelent felhívásra Magyarországon is felfigyeltek, így például a Cerkabella Könyvkiadó, mely nemrég adta ki Szilágyi Domokos gyermekverseit Lám, egymást érik a csodák címmel. A kiadó munkatársai a műsor alkalmából Kolozsvárra utaztak, így az előadók a műsort követően a Kolozsvár Társaság székhelyén egy-egy példányt kaphattak ajándékba az új kötetből az illusztrációk készítője, a tordai Keszeg Ágnes dedikációjával. A Cerkabella Könyvkiadó egyrészt tehát könyvjutalommal támogatta a rendezvényt, másrészt kötetükhöz a közeljövőben hanganyagot szeretnének készíteni, s ezt a lemezt a műsor résztvevőinek segítségével készítik. Itt kell kiemelnünk a Kolozsvári Magyar Színház támogatását is a díszletezésben, a kellékek beszerzésében. A Kolozsvár Társaság ezúton is köszönetet mond mindazoknak, akik a rendezvényt támogatták.

ANTAL ORSOLYA

Halálszing

Antonin Artaud kegyetlen színháza felszabadító színház, amelynek könyörtelenül ki kell tépnie a Testet a Szó zsarnokságának szorításából. Heiner Müller más irányból közelít: számára az út a testekhez megkerülhetetlenül a szavakon keresztül vezet. Szophoklész, Shakespeare, vagy Brecht művei alapján készült írásai jelzik, hogy Müllernél a művészet mindig szorosan kötődik a nyelvben élő hagyományhoz. Természetesen nem a hagyomány megőrzéséről van szó. Ellenkezőleg, Müller számára is – akárcsak Artaud számára – a hagyomány kényszer, amelyet le kell rombolni, meg kell szabadulni a szavak által előre ránk erőszakolt jelentésétől: „A Hamlet harminc esztendőn át valamiféle kényszerképzet volt számomra, írtam hát egy rövid szöveget, a Hamletgépet, és azzal próbáltam meg lerombolni a Hamletet.” Müller

azonban azt ismeri fel, hogy az artaud-i test-színház is nyelv, mégpedig színházi írásmód, és e nyelvi meghatározottság a szavak levedlésével és elutasításával eltávolíthatatlan. Ezért a Hamletgépben az ex-Hamlet testhez visszatérő legradikálisabb gesztusa is egy nyelvi gesztus, egy metafora: „Feltöröm húsom pecsétjét. Ereimbe húzódok, csontom velejébe, koponyám labirintusába.”

A Kwartett szintén a nyelven keresztül érkezik el a test problémájához. A darab Choderlos de Laclos levélregényének, a Veszedelmes viszonyoknak posztmodern átírata. Müller az eredeti szövegből a regény két kulcsszereplőjét, Merteuil márkinét és Valmont vikomtot tartja meg, a darab kerettörténetét a két szereplő egymás iránti szenvedélye és ennek bonyodalmai képezik. A Kwartett azonban sok esetben eltér a regénytől, a szenvedély pél-

Valmont – Demeter András

dául itt explicit szexualitásként jelenik meg, Tompa Gábor rendezésének nyitójelenetében a zajosan kéljelő Merteuil márkinét láthatjuk. E vonagló test azonban nem a test nyers, szavak előtti anyagiságára vonatkozik, hiszen a márkiné a vad sikolyok közepette is

esszéisztikus értekezést tart a szerelemről: a testiséget szavakban, nyelvi formában fejezi ki. Szintén ez a funkciója a darab erőteljesen obszcén nyelvzetének. A nemiség, és nemi szervek nevükön való nevezése egyszerre utal egy sajátos nyelvi formára, nevezetesen az obszcén, trágár beszédre, illetve arra az igényre, hogy ez a nyelv a legigazabb, legmeztelenebb testet mondja el. A Kvartett kérdése tehát ez lesz: milyen következményekkel jár, hogy a test igazságát mindig a nyelv hálója közvetíti?

Mindenekelőtt az artaud-i legigazabb testhez való visszatérés Müllernél nem lehetséges. Az egyetlen út, ami ide vezet, az egy másik test lehetne, a mindenkori Másik teste: a szerelemben, a szenvedélyben, a kéjben elérhető talán a test teljes szabadsága. Ezért lesz a vágy mindenkori tárgya a másik teste, a darab két szereplője pedig az egyik és a másik viszonyának, a kapcsolatnak, a mohón igényelt testtel való kölcsönhatásnak a metaforája. Az obszcénítés itt kapja meg a maga értelmét. Nem egyszerűen mocskos beszédéről van szó: a „nyálkahártyák összedörzsölése”, a parádsom „három bejárata” típusú kifejezések a testnek éppen azokra a részeire vonatkoznak, amelyek felnyílhatnak, vagy egy másik testbe hatolhatnak, megszűntetve az egyébként megtapasztalhatatlan test lezártágát. Ezért mondja Valmont: „Ezt hajkurászszuk, ezt a másikat, mikor idegen testbe furakodva próbálunk szabadulni magunktól.” Ennek a szexualitásnak tehát semmi köze az állat ösztönéletéhez; inkább a kommunikáció metaforája, mivel, akár csak a nyelv, közvetítenie kell különálló alanyok, jelen esetben testek között. A saját testhez vezető úton tehát megkerülhetetlen lesz a mindenkori másik, és e másikhoz való viszony, mint szexualitás, amely mindig áttételes, nem közvetlen, azonnali megtapasztalása a saját test igazságának.

A másikkal való interakció tere természetesen az ágy. Ezért hatalmas baldachinos ágy kerül a színpad közepére. Nem véletlenül függönyökkel ellátott díszletlelemről van szó: egyrészt arra mutat rá, hogy az ágy színpad – a szintér értelmében –, ahol alkalom nyílik a cselekvésre, és ahol a cselekvő színész (actor) a másik testébe, és saját igazságába léphet

Basa Tímea és Demeter András (www.huntheater.ro)

be; másrészt azt sugallja, hogy minden, az igényelt test elcsábítását/megölését célzó tett merő színház – a komédia, a szemfényvesztés értelmében –, amelytől megfigyelő (spectator) módjára kell távolságot tartani. Merteuil márkiné és Valmont vikont párbeszédek és eljátszott jelenetek során váltakoztatják pozíciójuk; hol saját történetük cselekvő bonyolítói, hol pusztán kívülről szemlélik, nézőként, saját színészkedésük.

Szintén lenni – nézőtér lenni: e két térbeli pozíció folyamatos felcserélődése egyben a mindenkori Másikhoz való viszony örökös ambivalenciáját is megmagyarázza. Az első jelenetsor Merteuil és Valmont „bestiális” társalgása, amelyben egymásból való kölcsönös kiábrándultságuk, a másik iránti érdektelenségük jut kifejezésre. Nincsenek illúziók a másik tökéletességét illetően, belátják, hogy saját testük igazságát a másik, tökéletlensége folytán (mindketten öregednek) nem közvetítheti. Ezután bonyolult szerepcserék következnek. Merteuil átveszi a csábító Valmont szerepét, maga Valmont pedig elcsábítandó szerelmét, Tourvelnét alakítja; majd Merteuil a szűz Volanges-lányt játssza, akit Valmont-nak épp a márkiné kérésére kell elcsábítani, Valmont pedig önmagát játssza, mint liliomtíprót – az eredeti szereplők két másik szerep eljátszásával így alakítják kvartetté a duettet. E csábítás-jelenetek mindenekelőtt komédiák,

amelyben a szereplők a csábítók áldozatait, Tourvelnét és a Cécile Volanges-t nevezhetik ki, mégis a szerepekből való el- vagy kiszólások jelzik, hogy Merteuil és Valmont nemcsak mások komédiáját nézik, hanem saját tragédiájukban is részt vesznek. Mivel Merteuil a csábító Valmont-t játssza, váratlanul saját nevén nevezi, elárulva, hogy a jelenet során ő maga is csábítani próbál, és titokban Valmont kegyeiért eseng. Az utolsó jelenetben pedig Merteuil (Valmont-t játszva) igazi mérget kever a (Tourvelnét játszó) Valmont borába, akit ezúttal nemcsak játékból, hanem valószínűleg is megöl. A megjátszott-ság mögül így előbuknak Merteuil romboló gyűlöletté vált szerelme. A valakit sírba tenni mondat Tompa rendezése szó szerint színpadra viszi: a halott Valmont-t a márkiné a hátára kapja, a színpad előterében álló koporsóhoz viszi, és elegánsan beledobja.

A másikhoz való viszony ambivalenciája tehát éppen abból fakad, hogy, noha a két szereplő túl tud lépni a tökéletlen másikon (Tourvelnét/Valmont-t illetve a Volanges-lányt megölik a darabban), egyikük sem képes a másikkal szemben támasztott igényeit megszüntetni: „Pedig lehet, hogy valójában nincs se az egyik, se a másik, csak ez az eleség után károgó semmi a lelkünkben” – mondja Valmont. A két semmi – a lélek semmije egyfelől, a másik nemléte másfelől – összecsapásának paradoxális jellege képezi a

Kvartett mély gondolati magvát, és ez eredményezi filozofikus nyelvezetét. A rendezés és a színészi játék hiányosságaként említhetjük, hogy e nyelvezet sűrű, jelentésekkel terhelt jellegére kevesebb gondot fordított.

A vágyott vagy gyűlölt másik váltakozó megjelenésében azonban az igazság feltárulása, ame-

lyet Artaud a test megmutatásával remélt megvalósítani, elmarad. Ezt bizonyítják, hogy a test lehetőségeinek legszélsőségesebb kihasználásai, a különféle perverziók sem vezetnek célra. Ezért helyettesítik Tompa Gábornál az élő test gesztusait a test maradványának a gesztusai: két jelenet közötti dalbetét bábjátéka során egy zöl-

den foszforeszkáló csontvázat láthatunk, amely vidám szving-zeneire táncol. Ezzel a groteszk képpel válaszol Tompa Gábor színrevitele az artaud-i színház kérdésére: a megszabadított test helyett a megzöldült, halott test bábjának táncát állítja elénk.

MOLNÁR PÉTER

Baráti levél Fülöp Zoltánnak a csíkszeredai bemutató űrügén

Kedves barátom kérlek, fogadd őszinte gratulációt! Ha akarnám sem tudnám tömörebben megfogalmazni, mint: ez igen, ez a szó igaz értelmében férfimunka volt!

Nem is jöhetett volna jobbkor ez a szerep, mint a harmincadik színházi évadod küszöbén. Igazi ajándék. Egy ilyen lehetőséggel pedig élni kell.

És te, Zoltán barátom, minden tehetséged, szíved, lelked beleadtad a felkínált, remekbe szabott szerep megformálásába. Maradandót alkottál.

Örökre felejthetetlen élmény marad valamennyiünk – a csíkszeredai színházkedvelő közönség – számára ez az előadás: Hegedűs a háztetőn című musical. Vérébeli mestermunka (rendezés, koreográfia, zenei vezetés, díszlet és jelmez, dramaturgia). És utolérhetetlenül kimagasló csapatjáték.

Igen, minden túlzás nélkül merem állítani: felnőtt és beérett ez a csapat, a Csíki Játékszín társulata. Voltak kiváló és kiugró előadások az eltelt évadok során is (Az ember tragédiája, Szerelem, A gát – hogy csak néhányat említsek), ám most a kilencedik évad küszöbén, ezzel az előadással mintegy feltették a koronát eddigi színpadi tevékenységekre.

Talán te tudod a legjobban (mint egyik alapító tag), hogyan és miként alakult e színház, verbuválódott össze ez a csapat, ezért is hiszem, egyetértés velem abban, hogy a legőszintebben és teljes bizonyossággal kijelenthetjük: megérte!

Abban is egyetérthetünk, hogy ez a lelkes csíkszeredai színházkedvelő közönség megérdemelte, hogy saját társulata, színháza legyen. Megérdemelte, hogy egy ilyen kiváló csapatnak és ily egyszerű előadásoknak tapsolhasson, egy örökké táblás házban.

Csak elképzelni tudom, hogy milyen érzések kavartak benned, de a társulat minden tagjának szívében a függöny felgördülése előtti pillanatokban. De tudom, hogy keményen megdolgoztatok a sikerért. Hiszen elég rövid idő alatt kellett színpadra állítani a darabot. A világ sok-sok színpadát megjárt óriási sikereket magának tudó musicalt.

A szünni nem akaró vastaps volt a legbeszédebb példa, hogy mesterien sikerült. Köszönhető ez a rendezőnek, Parászka Miklósnak, a koreográfusnak, Orza Călinnek (a táncokat Jerome Robbins eredeti koreográfiája alapján tanította be), a zenei vezetőnek, Manfrédi Annamáriának, a díszlet- és jelmez-

Sándor Levente felvétele (Hamlet.ro)

tervezőnek, Kelemen Katának, a dramaturgnak, Budaházi Attilának, az előadásban szereplő színészeknek, de a színpalak mögötti háttér munkájának, a műszaknak is.

És nem szabad megfelekednem a keserédes tragikummal megelevenített kemény, magvas és mély mondanivalóról, melyet közvetít számunkra a darab. Soha jobbkor nem érkezhetett volna ez az üzenet számunkra (a romániai magyar nemzeti kisebbség számára).

Köszönöm neked kedves, jó barátom, mindannyiunk Fülese! Köszönjük nektek, a Csíki Játékszín társulatának ezt a maradandó élményt, örökre felejthetetlen előadást!

FORRÓ MIKLÓS

Királyok találkozása

Nem sok település dicsekedhet azzal Erdélyben, hogy királyok, fejedelmek születtek falaik között. Kolozsvár, a régi kincses nagyváros két nagy szülőtere is büszke lehet: ugyanazon kis téren álló, egymással farkasszemet néző házaiban látta meg a napvilágot évszázadnyi különbséggel az igazságos Mátyás és az igaz Bocskai. Egyikből Magyarország királya, másikból Erdélyország fejedelme lett. Kolozsvárhoz képest Szilágysomlyó kis városka, mégis felvette a versenyt a nagyokkal. Erős kis várában olyan ember született, aki egy személyben volt király is, fejedelem is. Báthory István, aki 1571 és 1576 között Erdély fejedelme, majd 1576-tól haláláig 1586 Lengyelország királya volt, közel száz évvel született később, mint Mátyás, így ők életükben ugyan nem találkozhattak, de történelmi emlékezetünkben annál inkább, hisz az igazságos Mátyás királyról szóló meséket, mondákat mindenki ismeri, iskolaalapító Báthory Istvánról pedig minden somlyóinak illik tudni. Az is közös a két királyi szülővárosban, hogy mindkettő méltó módon ünnepli minden évben nagy szülőiteinek emlékét. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy Kolozsvár szülőtte, ám most már Szilágysomlyó lakosaként kapocs lehetek a két város között. Így történt egyik találkozásom is három évvel ezelőtt László Bakk Anikóval, az Amaryllyis Társaság vezetőjével, aki felvillantotta a lehetőségét annak, hogy mi somlyóiak is bekapcsolódhassunk a Kolozsváron már évek óta megtartott, ám most már a város falain is túllépett rendezvénysorozatba. Az általános iskola akkor még csak magyar tagozatának tanárai

A József Attila versmondó verseny nyertese átveszi a Művelődés különdíját

között azonnal nagyon ügyes és lelkes társakra találtam: Gáll Timea és Nagy Eleonóra magyar tanárnők az általuk vezetett kis színjátszó csoportnak egy Mátyás-mesét tanítottak be, Boda Ibolya vallás- és zene-tanárnő, aki a Játékkuckó Kuckómuzsikások csoportját oktatja a furulya csínja-bínjaira, reneszánsz darabokat gyakoroltatott a gyerekekkel, Tóth Klementina tanítónő korabeli ruhák másában előadott, szép reneszánsz táncot tanított be a gyerekeknek. Ugyanakkor Lackó Izabella rajztanárnő a nagy királyhoz kötődő események megrajzolására bízta a tanítványokat. Ezek a rajzok (szám szerint 123) később a kolozsvári Magyar Opera előcsarnokában is ki lettek állítva. Az I-IV. osztályosok is kivették részüket a rajzolásból is, mesemondásból is.

Igy állt össze az első szilágysomlyói Mátyás-nap, amelyhez a Báthory Alapítvány, az EMKE-Magyar Ház és igen sok szülő is segítő kezet nyújtott. Öröm volt nézni a sok szülőgörmű gyerekszemét, ahogy egymás játékát, szereplését kísérték figyelemmel.

A II. Mátyás Napra már a sok küzdelem árán beindított, saját Magyar Iskolájukban készülhettek a gyerekek. Ekkor is volt Mátyás-mese előadás szóban és játékban is, reneszánsz tánc, reneszánsz muzsika, eljöttek hozzánk az Amaryllyis Társaság képviselői is, gyönyörű jelmezeket, Mátyás-játékokat mutatva be és közös játékba vonva a lelkes nézősereget is. Rajzokat is készítették a gyerekek ismét, ezt a helyi kiállításon tekinthette meg bárki és szavazhatott ott is a legjobbakra. A legsikerültebb rajzokat az Amaryllyis csoport tagjai kiválogatták és azok a Mátyás-rajz szeregszemle részét képezve vándorkiállításon vettek részt. Ez a rendezvényünk már országhatáron is átnyúlt, hiszen részét képezte annak a gálaműsornak, amely a József Attila szavalóverseny résztvevőit is hivatalos volt szórakoztatni, így az albertirsai és nyírbátori nézők is osztozhattak a nagy király emlékének ünneplésében.

Mindez természetesen csak az ünnepi műsorok vázlatos, rövid összefoglalása; a lényeg, mint mindig, a szavak háttérében bújk meg. Az, hogy évenként 80-100-150 embert mozgat meg, kapcsolja őket össze ez a rendezvény, hogy megismerteti és párhuzamot tud állítani két nagy király között (amint valaki megjegyezte: egyiket ismerjük, a másik a mienk), hogy ötletességre, a tánc, a muzsika szép lélekre, a rajz érzésvilágunk kifejezésére szolgál, nevel, hogy

nem a versengés, hanem a közös együttlét a fontos – ez mind-mind hozadéka ennek és a hasonló rendezvényeknek. Mindkét alkalommal vendégünk volt a Duna televízió forgatócsoportja is a rendezvényen, ami külön érdekességet jelentett és külön értéket adott a gyermekek munkájának. Riportokat, interjúkat készítették velük, ki kellett hát állni ország-világ

elő összeszedett gondolatokkal, szépen formált mondatokkal. Nem kis kihívás volt ez sem számukra, izgultak is kellőképp. Volt, aki vonakodott, de végül is jól sikerült minden, átestek a tűzkeresztségen és belekóstolhattak a médiaszereplés világába is. Természetesen nem elhanyagolható a gyakorlati haszon és siker sem. Az első, a Mátyás lopni megy című előadással még ugyanabban az évben a PADIF-on (Partiumi Diákszínház Fesztivál) a csapat első helyezést ért el kategóriájában, és több különdíjat is kapott, a második alkalommal bemutatott jelenettel (Mátyást királlyá választják) ha helyezést nem is sikerült elérni, de szintén több különdíjjal tértek haza. A Mátyás-napon részt vevő és szerepet vállaló gyerekek munkáját a polgármesteri hivatal is jutalmazta, egy-egy kirándulást biztosítva a kincses városba, ahol a város nevezetességei mellett ifjúsági és opera előadást is megnézhetnek. Ugyancsak László Bakk Anikó segítségével bekukkanthattak Mátyás király szülőházána gyönyörű lovagtermébe, ahol Anikó néni és a bohócok érdekes játékkal szórakoztatták őket. Mindezeket egybevetve úgy gondolom, igen hasznosak a hasonló jellegű rendezvények, formálják-nevelik a közösséget, történelmi hagyományainkat ápolják.

SZÉMAN RÓZSA

A jövő múltja – a Barabás Miklós Céh tárlata

Hol volt, hol nem volt? Volt egyszer egy Mátyás király, aki Kolozsváron született. Szülőháza ma is áll a hajdani kincses Kolozsvár óvárosában. Meg volt egy kolozsvári bíró is. Vajon mese ez, legenda vagy valóság?

Az való igaz, hogy 2006. február havában újra Mátyás-napokat ünnepelt az Amaryliss Társaság. Lelkes szervezője László Bakk Anikó jóvoltából immár 16. alkalommal. László Bakk Anikó meghívását örömmel fogadtam-fogadtuk a Barabás Miklós Céh nevében. Sajnos a 2005 novemberében megnyílt új székházunk még nem biztonságos, így a megnyitóra a grafikákat, szobrokat, festményeket és textíliákat Novák Ildikó lakásán tároltuk, és férje, János jóvoltából utaztattuk a kiállításra. Emiatt is csak a kolozsvári tagságunk munkáit volt alkalmunk összegyűjteni és kiállítani. Ez lenne a jelen lehetősége.

Jövőre tervezzük, hogy előre meghirdetjük a kiállítás tematikáját, például: Reneszánsz és mesterség; Tisztelet Mátyás királynak; A reneszánsz hatása a korabeli magyar művészetre, hatása a mai művészetre; A Corvinák hatása a könyvművészetre; A Mátyás korabeli kolozsvári épületek – hatása-felhasználása a ma munkáiban; A Mátyás korabeli európai művészeti központok hatása, ismerete és felhasználhatósága a Barabás Miklós Céh tagjai számára (szellemiség és mesterség). Reméljük, hogy az idejében meghirdetett és kiválasztott témafeladat megértésre és válaszra talál tagságunk, és immár nem csak kolozsvári tagságunk körében.

A jelen. A kolozsvári bíró elnyerte méltó büntetését, de sajnos a kincses Kolozsvár sem a régi, már

Sipos László: Flóra

több évtizede új és még rosszabb bírók sokasága keresi – törvényesen vagy törvénytelenül – az utódok életét. Ezért is dicsérendők és rendkívül fontosak az Amaryllis rendezvényei, ünnepnap számba menő előadásai.

Kiállításunkat a szülőház pincegalériájában rendeztük. Az épület közösségünk jogos történelmi tulajdona, de egyelőre köszönettel tartozunk a Ion Andreescu Vizuális Művészetek Akadémiájának, hogy teret adott a rendezvényünknek. Remélem, a pince szintje nem a kiállítás színvonalát jelképezi, és merem remélni, hogy idővel visszalakhatjuk a földszintet és az emeletet is, méltó módon – nem divatot és

nem árut termelő tagságunk segítségével (a BMC alapszabálya már az 1930-as években kimondta az érték- és érdekvédelem fontosságát).

Öröm és reménykeltő volt a firenzei Marsilio Ficinó Egyesület kapcsolatkereső-teremtő jelenléte is a kiállítás megnyitóján Horváth Ágnes elnök és Horváth Árpád személyében. Mintha Márai Sándor üzenetét is hozták volna. Márai kedvenc városából, kedvenc múzeumából, az Uffiziből.

A múlt – a gyökerek, a történelmi múlt kötelez? Kötelez!

SIPOS LÁSZLÓ

Tízéves az Élesdi Művésztelep

A budapesti Ernst Múzeumban 2007. január 25. – március 7. között tart nyitva a kiállítás, amelyet Kokas Nikolett rendezett, a kapcsolódó kiadvány szerkesztője Csanádi-Bognár Szilvia, mindketten művészettörténészek.

Negyedszázados múltja van már a művészet történetében annak, hogy Erdélyből csoportokban kapcsolódnak be képzőművészek a magyarországi művészeti életbe. Még ha ott is tanulnak, más: felkavaró és erjesztő a szellemiségük. Egyénenként különböző utakon járnak, és mégis összetartoznak (lásd a MAMÚ – Marosvásárhelyi Műhely – számos budapesti kiállítását és galériáját), számos kívülállót is vonzva maguk köré; nyugtalanok és dinamikusak, intenzív vitákra ösztönzik barátaikat és közönségüket; gondolkodásuk természetes és természet közeli. Mindebben különböznek az utóbbi évtizedek magyarországi művészeti életének jellemzőitől, viszont megtermékenyítik. Nélkülük már nem írható meg a magyar művészet története, melynek figyelmét a megszokottnál tágasabb földrajzi régióra kell szűkebben kiterjeszteni.

Az Ernst Múzeum korábban a MAMÚ, újabban A 40-es évek, a Felezőidő és a Közös tér című nagy kiállításával mutatott be egy-egy témakört, csoportot, korszakot, a romániai magyar művészetből is. Az élesdiek megjelenésével azonban alapvetően megváltozott a helyzet: határok nélkülivé vált. Hiszen azután, hogy 1995-ben egyszerre öt fiatalember nyert felvételt Marosvásárhelyről a budapesti Képzőművésze-

ti Főiskolára, 96-ban már művésztelepet alapítottak a Rézhegység és a Királyerdő közt, Élesden, ahová évente visszajárnak. Tizenhárman voltak akkor, magyarországi kollégáikkal együtt, később még tízen csatlakoztak hozzájuk, néhányan pedig csak egy-egy alkalommal töltötték a nyarat a Sebes-Körös partján, Nagyvárad és Kalotaszeg között.

Elsősorban festők, akik mára olyan képtípusokat dolgoztak ki, melyekben határok nélkül, egybefonódva jelennek meg a 20. századi művészet mély árkokkal elkülönült nagy irányjai is: a figuratív és nonfiguratív, konceptuális és érzéki, ábrázoló és elvont, spirituális és mágikus képi gondolkodás, a „high and low” világa.

Kortárs művészetünkben egyedülálló ez az elementáris képalkotó erő, mely emblémák, alkímiai módokon előállított anyagok útján is, pszichedelikus színvilággal és formaképzéssel érzelmgazdag, a valóságot és képzetet, fizikalitást és érzékenységet hordozó festészetet teremtett.

Kiállításunkon a jubiláló társaság minden tagjától mutatunk művet, legtöbbet azonban attól a 15 alkotótól, akik a 10. művésztelepen, 2006-ban együtt dolgoztak. Közülük jelentős visszhangot kiváltott egyéni kiállításokról jól ismert már az élesdi Bodoni Dombi Zsolt valamint Horváth Krisztián, Kucsora Márta, Szász Sándor festésze, és Derkovits-ösztöndíjban részesült Juhász Dorka.

KENYERES IBOLYA

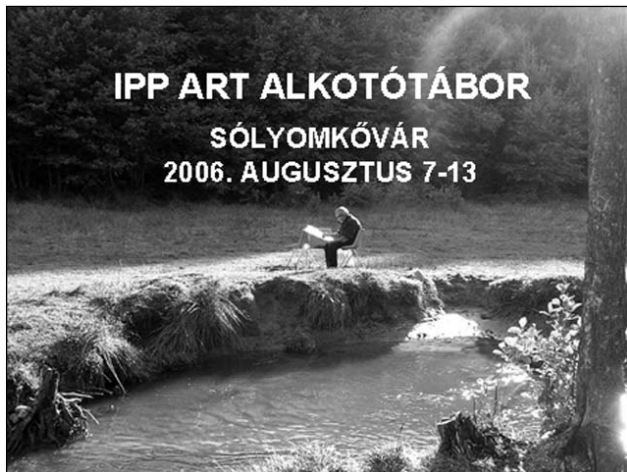

AZ IPP ART TÍZÉVES SZÜLETÉSNAPIJÁRA

Tíz éve annak, hogy Ippon elindult valami a szilágysági közművelődés életében: megszületett egy alkotótábor Csepei János ippai születésű mérnök kezdeményezésére, művészszeretetének, művészpártolásának köszönhetően, a szárhegyi alkotótábort megismerve már a 70-es évek óta foglalkoztatta ez a gondolat. 1997-ben álma valóra vált: pályázati úton nyert támogatással valamint a faluközösség segítőkészségének köszönhetően augusztus 10–20. között minden évben megrendezésre kerül az alkotótábor. Utólag visszatekintve, nagyon sokat jelentett az Ipp Art, nagyon jelentős változásokat hozott Szilágyság képzőművészetében. Főleg a magyar alkotók és a magyar közönség számára ma már szűkebb pátriánkon kívül is ismeretes a neve. És aztán ott a másik hozadéka: Ippra immár nem csak úgy kell gondolnunk, mint a negyvenes évek sajnálatos eseményeiben mártíromságot szenvedett családok tragikumának színhelyére, hanem egy, a kultúra ügyét felkaroló és befogadó közösségre.

A művészet egyetemes nyelvét beszélők és értők egymásra találhatnak a táborban és a vándor-kiállítások színhelyein egyaránt. Nem kis eredmény az, hogy nagy sikereket könyvelhettünk el Bukarestben (Petőfi-ház), Nagybányán (Teleki-ház), Kolozsváron (Bánffy-palota/Művészeti Múzeum, Gy. Szabó Béla Galéria, Györkös Mátyi Albert Galéria, Reményik Galéria), Szilágysomlyón (Református templom galériája, EMKE-galéria), Szilágycseh (Magyar-ház), Zilah (Művészeti Múzeum, EMKE-galéria, Ioan Sima Művészeti Galéria). Szeretettel látogatunk el falvainkba is, ahová csak meghívunk, így jártunk Krasznán, Kémeren, Szilágyszoványon, Kárászteleken, Selymeslosván, Lompérton.

Napilapokban és folyóiratokban írtak az Ipp Art-ról, Kolozsváron különös szeretettel várnak évente kiállítani, legutóbb Művészeti Múzeumbeli kollektív tárlatunkon a vártnál sokkal nagyobb sikert aratott

Szabó Attila; a tábor plakátja; Barta Ilona; Szabó Attila

Szabó Vilmos

Hajdu Attila

Adorján Ilona

az Ipp Art – eddigi legjobb alkotásainkat mutathatuk be magunk számára is meglepő eredménnyel. Köszönet mindezért a népszerűsítésért és lehetőségekért a Művelődésnek, a támogatóinknak (Communitas, Illyés Közalapítvány, Népi Alkotások Háza, Szilágy Társaság), a faluközösségek szeretetteljes támogatását is hálásan köszönjük.

Nos, Ipp volt az a falu, ahol indult a tábor; a záró kiállítás az iskolában, a Csepei porta vendéglátó otthonossága, az emberek, a templom, a táj – végül is alapvető élményeink a helyről mind ott vannak az alkotásokban. Aztán a hetedik évben átköltöztünk Kárásztelekre, a tábor házigazdájának újabb otthonába, de a tábor neve maradt Ipp Art, hisz ez immár nem a helységről szól, hanem sokkal inkább maga a művészeti alkotás eseménye az, az évről évre gyarapodó művek összessége, egy-egy újabb kiállítás, mely minden nyáron vándorútra indul.

Tavalyelőtt Szilágyzovány vállalta fel a táboroztatás terhet, ott zajlott az alkotómunka különleges körülmények között a református egyházközség Sarepta Diankóniai Központjában. Tavaly pedig a jubileumi tábor a református egyházmegye sólyomkővári pihenőházában. Nagyon jó ez az időnkénti helyszínváltás, mert újabb élményanyaggal gazdagodik az alkotó.

A tábor résztvevői évről évre visszajárnak, sőt új tagokkal is gyarapodik a tábori alkotó közösség. Ma-napság Erdélyben egyre több helyütt létesülnek a kis költségvetésű alkotótáborok, ahol a kötetlenség és baráti hangulat az a légkör, amiből aztán az egyéni művek születnek. Egyetlen szempont a művészi minőség, ez a kiállítandó alkotásokon is tetten érhető, más szóval szigorúan szelektálunk. Mindaz, ami első években egyetemi hallgatók és középiskolás diákok nagyobb számú részvételével kísérletként indult, ma már felnőtt a Szilágysági és némi túlzással az erdélyi képzőművészet egyik jelentős közegévé. Részt vettek táborunkban Magyarországi alkotók is, de többnyire szilágysági és kolozsvári kollegák jelentkeznek kiállításainkon.

Képzőművészeti irányultságunktól függően mindnyájan egyéni stílusban találunk rá a hozzánk közelálló témákra, legyen az tájkép, portré, tárgyi vonatkozású kompozíció, absztrakt kép, vagy szoborkompozíció. Tusrajz, vagy ceruzarajz, olajkép

Barta Ilona; Bálint Michel; Kovács Anita; Bálint Michel

vagy tempera, komputergrafika vagy fotó, akrill és szénrajz, minden technika, mely az adott témát hordozza, esztétikai közegévé válik a képi információnak, amit kifejez. Az expresszionizmus, az impresszionizmus, a szürrealizmus vagy a posztmodern műfajköziséget is érintő konstrukciók, az etno-art mind fellelhető az alkotásokban. A tematika a helyszínen dolgozók esetében szinte kizárólag helyspecifikus, és mintegy programszerűen foglalja képbe a letűnőben lévő falu világát tárgyi és tájbeli vonatkozásaiban – korántsem a romantikus szentimentalizmus szellemében, hanem a szinte mágikus megragadás és megtartani akarás erejével és kifejezésével alkotja újra azt, ami még pusztá otffejlettségében idézi a múltat, az értéket, a szellemiségét mindannak, ami elődeink kultúráját képezte de civilizált-elvárosiasult jelenünkben félretétetett. Mindezek mellett műteremben vagy egyebütt készült alkotások is szerepelnek tárlatainkon, nyilván, nemcsak amelyek a táborban születnek.

2006-ban ünnepeltük az Ipp Art tízéves évfordulóját. Figyelemreméltó, hogy országsszerte ismeretes már, mint művészeti jelenség, odafigyelnek rá a szakmabeliek is, és pozitív kritikákat írnak. Mindenképpen méltó arra, hogy erdélyi művészeti életünkben fontos szerepét továbbra is betöltse. Köszönet azoknak, akik fontosságát felmérik és támogatni is óhajtják a művészet ügyét; elismerés kis és nagy közösségeink ilyen irányú felelősségérzetéért.

Az alkotótáborban az évek folyamán a következő képzőművészek vettek részt: Adorján Ilona (Zilah), Barta Nagy Ilona (Zilah/Szolnok), Sepsi József, Szabó Vilmos, Szabó Attila, Váncza Edit (Zilah), Bálint Michel, Hajdu Attila, Kovács Anita (Szilágysomlyó), Márkus László (Szilágyzovány), Kenéz Anikó (Budapest), Chiş Monica (Ipp), Ruzsa Ilona (Békéscsaba), Nagy Dániel (Szilágysomlyó), Vetró B. András (Brasó), Scheck-Dunai Zoltán (Margitta), Kósa Andrea (Nagyvárad), Ciobanca Teodora (Zilah), Csepei Loránd Balázs (Ipp), Szépkényerúszentmártoni Ildikó, Csóka László (Százhalombatta), Keresztes József (Sarmaság), Bíró István (Szilágysomlyó), Márkus L. Tünde, Lőrincz Gyula, Fábíán Árpád, Forró Ágnes (Kozsvár).

SZABÓ ATTILA

Tardó László balladája

A szakirodalomban nem ismert balladára akadt az elmúlt évben a Szegedi Tudományegyetem tanára, Grynaeus Tamás, olyanra, amelyet adatközlőjének nagyanyja Szatmárnémetiben hallott az első világháború idején. Ráadásul a balladát átörökítő nagyanyjától úgy tudta, hogy a megtörtént eset Szatmárnémetitől nem messze, Kala nevű faluban történt. A balladának három változata is előkerült, dalama az új stílusú balladákéra emlékeztet, a Cséplőgépbe esett leány balladáját is hasonlóra éneklik. Tulajdonképpen bűnügy, rémtörténet. Tardó László elmege a háborúba, otthon marad a felesége és négy gyermeke. A hűséget ígérő asszony azonban hamarosan összeáll egy szerb hadifogollyal, majd a családját látni akaró, a háborúból megszökött férjét megölik. A történet krimiszerűen folytatódik, feldarabolják, húsát megetetik a gyermekekkel, másnap őket is megölik. A három változat terjedelme is különböző, a leghosszabbik 43 versszak. Az egyes változatokban más-más módon végeznek a gyermekekkel, s különbözők az is, ahogyan a csendőrök vizsgálódnak, illetőleg ahogy a tettések lelepleződnek. Kik ismerték/ismerik ezt a balladát? Bukovina, Hadikfalva egykori lakosai, illetőleg azok a hadikfalviak, akik a második világháború idején Magyarországra költöztek, s ezeknek jó néhány utóda. Hogy kerültek a hadikfalviak Szatmárnémetibe? Úgy, hogy 1914-ben az elsővilágháború idején a hadi események (Hadikfalva front volt) következtében a falu lakosait kitelepítették. Sokan a szomszédos bukovinai csángó falvakban húzódtak meg, több mint háromezren Szatmárnémetibe kerültek. A vonattal érkezett kitelepítettek – 196 felnőtt és 126 gyermeket – Németben helyezték el, ellátásukban tevékenyen közreműködtek a női jótékonyági egyesületek és a Katolikus Karitás, nagyon sokan a Szatmári Irgalmas Nővérek rendházától és kertészetétől kaptak munkát. A Szatmári Hírlap korabeli száma beszámol a részükre szervezett karácsonyestről is. A háború után aztán a legtöbben visszatértek Hadikfalvára, így a mostani adatközlő akkor tíz éves nagyanyja, Ilés Regina is. Tőle és nagybátyjaitól tanulta meg a balladát leánya (az adatközlő anyja), aki szintén tíz éves volt, amikor a második világháború idején 1941-ben a Bácskába költöztek, majd 1945-ben a hadikfalviak ismét menekültek, immár a Dunántúlra. Van-e valóság alapja a történetnek? Hol található Kala falu? A Tardó László balladája minden valószínűség szerint ún. ponyvaballada. Az első világháború után Szatmárnémetiből Hadikfalvára visszatért Ilés Regina az őt kérdező leányának elmondta, hogy a balladát a város utcáján utcai muzsik, kintornás énekelte. Az is kiderült, hogy ponyva formájában megkapható história volt. El kell vetnünk annak a valószínűségét, hogy ez így megtörtént volna. A balladát záró morális tanulság idegen a (rég) balladák stílusától, s a bevezető szakasza is inkább a vásári históriások hangvételére emlékeztető. Kala nevű falu Szatmárban sohasem volt. Maksai Ferenc A középkori Szatmár vármegye című könyvében említ

egy 1470-ban ismert Kalatelke nevű települést, Petri Mór Szilágy vármegye monográfiája pedig 1481–1550 között létezőnek említi ma Érszentkirály határában levő területen. A török nyelvben vár jelentésű kala szó egykor személynévként is előfordulhatott, de az sem lehetetlen, hogy valamilyen régi földvár utal. Létező helységgként említése a történetet kitaláló ügyes archaizálása. Noha a hadikfalviak körében szájról szájra terjedt, ahhoz a tájhoz semmiképp sem kötődhet, hiszen a Tardik családnev a csángók körében ismeretlen, a László keresztnév is (abban a korban bizonyosan) elenyészően ritka.

BURA LÁSZLÓ

Részletek a balladából:

Tardó László Kala község lakossa
Bevonult és elmélt a háborúba.
Feleségét s négy gyermekét itt hagyta,
Fáj a szíve s mindegyiket csókolta.

Isten veled, édes hű feleségem,
Hozzad szólok, látod, hogy el kell mennem,
Egyre kérlek, növeld gyermekeimet,
Én irántam őrizd becsületedet.

Felesége esküdözött mindegyre,
Hogy ő hű lesz hozzá egész életbe.
Szegény férje minden szavát elhitte,
Feleségit még egyszer megcsókolta.

Néhány hétre megváltozott szerelme,
Hitves férjét többé már nem szerette,
Egy szerb fogoly járt minden este oda
Nála, kivel ő szerelmit megosztotta.

A négy gyermek más szobába nyugodott,
Történekről egyik gyermek sem tudott.
Késő este ment a szerb mindig oda,
Mulatoztak, semmivel sem gondoltak.

Keresztes József Róbert

A varsolci Dénes család története

*„Magszólítanak, mert ők én vagyok már;
gyenge létemre így vagyok erős,
ki emlékszem, hogy több vagyok a soknál,
mert az összejtig vagyok minden ős –
az ős vagyok, mely sokasodni foszlik:
apám- s anyámmá válok boldogan,
s apám, anyám maga is ketté oszlik
s én lelkes Eggyé így szaporodom!”*

(József Attila: A Dunánál)

Dolgozatom témája a varsolci Dénes család története. Családom történetének megírása érdekes kihívásnak, és ugyanakkor nehéz feladatnak bizonyult. Az értelmezés tárgyát képező adatokat az oral history módszerével gyűjtöttem. Legnagyobb részt a szülői, nagyszülői elbeszélésekre támaszkodtam az eseménytörténet megírásában, főleg az apai nagyapám, Dénes Sándor emlékezéseire, mivel írásos forrásokkal a bibliai bejegyzéseken, iskolai értesítőkön és családi fényképeken kívül nem rendelkezem, ezért nagy valószínűségnek tartom, hogy több információ vagy adat nem kerül be dolgozatomba, ugyanakkor családom történetének csak a 20. századi eseményei lettek megörökítve. Az adatgyűjtő és kérdezettek közötti viszony (unoka–nagyszülő, szülő) minden valószínűség szerint meghatározta a visszaemlékezés módját. Ennek a sajátos helyzetnek előnyével és hátrányával is számolnom kellett a dolgozat kivitelezésében, az adatgyűjtésben. Könnyebbséget jelentett, hogy előzetes ismeretekkel rendelkezem a családról, a beszélgetésekre meghitt környezetben került sor, de ugyanakkor valószínű, hogy nem kerültek feljegyzésre olyan összefüggések, amelyek ismertségük, többszöri hallásuk miatt megszokottaknak, számomra lényegtelennek tűnhettek.

A nagyszülőknek is szokatlan helyzetnek bizonyult az unoka kutatói státusa, azt tapasztaltam, hogy a korábban emlékeiről faggató néprajzi gyűjtőkkel a beszélgetés sokkal rendszerezettebb, kidolgozottabb volt.

A gyűjtési helyzet kontextusára azért tartottam fontosnak utalni, mert az így elhangzó adatokat elemzem. A környezet meghatározza az adatok milyenségét, és mivel írott forrásokra most nem volt lehetőség utalni, ez az egyetlen lehetséges módja a családtörténet megírásának.

A családom története a nagy történelmi eseményekhez, sorsfordulókhoz kapcsolódik. A megkérdezettek fontosnak tartották, hogy saját életútjukat a világtörténet eseményeibe helyezték bele. A nagyapám hosszasan és pontosan elemezte az átélt történelmi eseményeket. A beszélgetés e vonulatának kihangsúlyozása, azzal is magyarázható, hogy saját ismereteit kívánta pontosítani, megerősítésre várt, vagy csak tájékozottságára utalt.

A Dénes család történetét, ami lényegében Dénes Sándor és a szülők, ifj. Dénes Sándor és Dénes Juliánna élettörténete, úgy mutatom be, hogy az általuk felidézett élettörténetre hivatkozok. „Míg az életpálya egy kulturális képződmény, addig az élettörténet szelektív jellegű, konstruált, szorosan kötődik a jelenhez, a jelen nézőpontjából építi fel a múltat. Az élettörténetek legfőbb funkciója, hogy a megtett életutat, az életpálya egy adott szakaszát szimbolikus módon megjelenítse, hogy a múlt legitimálja a jelent, s a jelen legitimálja a múltat, azaz az élettörténet az

egyén személyes és társadalmi identitásának szimbolikus manifestációja legyen” – állapítja meg Niedermüller Péter: Élettörténet és néprajzi elbeszélés című írásában (Etnographia 1988. 386).

Az élettörténetnek mindig tétje van, ennek tétje, hogy a családtagok újrafogalmazzák a maguk identitását, társadalmi hovatartozását, világnézetét. De mielőtt rátérnék az elmondottak értelmezésére, összefoglalom családom felidézett történetét, ami egyelőre nem nyert megerősítést hivatalos forrásokkal, amelyek megértéséhez segítséget a mellékletben vázolt családfa nyújthat.

A Dénes család a szilágysági Varsolcon él. A falu a Szilágysomlyói-medencében, a Nagyváradot Zilahhal összekötő forgalmas út mentén, a Kraszna termékeny völgyének fekszik 18 km Zilahtól és 10 km Szilágysomlyótól. A Csucsra irányából, a Meszesi hágón át érkező út pedig a falu belterületén kapcsolódik a megye székhelyére vezető úthoz. A falu nevének első írásos feljegyzése 1341-ből származik Worsolch néven. Történelme folyamán hol Kraszna, hol Közép-Szolnok vármegyéhez tartozott, de mindig a Krasznai járáshoz kapcsolódó településként ismert.

A földrajzi környezet, a falu két városhoz közeli helyzete meghatározta az életmódját, típusát, foglalkozásválasztását. A fennmaradt források, és a nagyszülői elmondás szerint a falu jobbágytelepülés volt. 1361-ben Varsuch Tamás fia Miklós birtokaként is-

A három Dénes testvér, középen Sándor

A szülőkkel, középen Sándor

mert, 1545-ben Hadad várának tartozéka, a Jakcs család tulajdona. 1808-ban a legtöbb jobbágytelke báró Bornemisza Krisztinának és gróf Károlyi Józsefnek volt. A nagyszülői visszaemlékezés 19. század végi birtokosként két családot említ a Dologánokat (Donogánok), Dologán Jánost és Dologán Mártont, valamint az Anderlik családot, Anderlik Dénest, Anderlik Antalt és Anderlik Józsefet.

Nagy áttörést a falu életébe az 1848-as szabadságharc utáni jobbágyfelszabadítás, és az azt követő tagosítás jelentett, amikor a falu népe személyes önállóságot nyert és saját földtulajdonhoz jutott. A kapott földterület nagyságát a földesúrnak az ökrök számával tett szolgálat határozta meg. Az anyai részről az ősi telekhely azért sokkal kiterjedtebb, mint a környező szomszédoké, mert a szokásos egy helyett „négy ökörrel tett szolgálatot”.

A család apai ága a visszaemlékezések határáig varsolci származásúnak tartja magát, míg anyai részről bekerül idegen elem is. Emlékezet szerint az anya, Dénes Juliánna üknagyapja karcagi származású. Így kerül be a Kádár vezetéknevű a faluba. A dédnagy-mama pedig a szomszédos településről, Krasznáról jött férjhez. Meg kell említeni, hogy Varsolc minden nyitottsága ellenére, amit földrajzi helyzete sugall, zárt településnek minősíthető. Sokkal hagyományörzőbb, mint a szomszédos települések, a falu íratlan szabályainak betartásáról a faluerkölc gondoskodott. Idegenekkel való ismerkedés házasság céljából, lenézett cselekedetnek számított még a szülők idejében is. „Nem mentünk mi el idegenekkel táncolni a bálba, még rájuk se néztünk. Nem is ment ki a falubu csak két leány, azok is jómagok vótak. Mindenki kapott magának itthon” (Dénes Vilma).

A történelmi események a falu és a család életét is befolyásolták. Üknagyapám, Dénes M. Ferenc részt vett az 1848-as szabadságharcban – „Bem apó táborában” –, de a család többi tagja kimaradt a világalakító eseményekből. Dédnagyapám betegsége miatt nem vett részt az első világháború harci eseményeiben. A második világháború idején öt idős kora akadályozta, a nagyapám pedig gyermek volt (Dénes Sándor, született 1928. január 8-án).

De a sorsfordító események, a falu életét, így az ő személyes életét sem kerültk el. A harci események távolléte miatt, a falu gondjára a katonaság elszállásolása hárult, ugyanakkor a családfők távolléte miatt a gazdaság vezetése az otthonmaradt nők és gyerekek gondja. Különösen nehéz feladatot jelentett az 1944. október 16-án a faluba bevonuló orosz katonaság ellátása. Erről az időről így vallanak: „Nappal jöttek Récsé felől. Még kicsik vótunk, csak hallottuk, hogy jönnek az oroszok. Azt se tudtuk, mit jelent. Mik, a gyermekik virágkoszorút fontuk, azzal vártuk őket. De ehajítottuk mik a virágkoszorút, meg mindent. Béjötték a házba elvitték a kenyeret, leakasztották a szalonnát, még az órát is elvitték. A kementébe dugtunk el előlük mindent, mert azt nem tudták mi az” (Dénes Vilma); „Etőtöttek tetűvel meg rűvel, elvitték a dísznót, majorságot, üldözték a fehérnípet. Én a télidőbe meztláb mentem gyalog Székelyhúdig, odáig vittem a két ökörrrel a feszerelést. Mire hazairtem tiszta lila vót a lábam” (Dénes Sándor).

A földművelés fontossága mellett, amit a következőkben részletesen kifejtünk, az alapfokú oktatásra is nagy gondot fordítottak. A faluban hét osztályig volt lehetőségük tanulni, amit mindegyik nagyszülő sikeresen befejezett. Eredményességükre a fennmaradt iskolai bizonyítványok is utalnak.

A föld szeretete és a munkaerkölc meghatározta az iskolával szembeni viszonyulásukat is. Az iskola addig volt fontos, amíg nem jelentett veszélyt a paraszti mentalitás feladására. A falu értelmiségi rétege – pap, tanító, jegyző – idegen, falun kívüli származású. A visszaemlékezések alapján egyetlen ember ment el városra továbbtanulni.

Elmondásuk szerint ez a viszonyulás általános volt: „Többre becsülték akkor a földet, mint a tanulást. Akkor mindenki ezt csinálta, és annak örült, ha tudott egy darabot venni” (Dénes Vilma). Ez a magatartás nem jelentette az ismeretek, a tudomány megvetését, a kultúrával szembeni ellenszenvet, mert az alapismeretek elsajátítását, az értelmiségiek által szervezett rendezvényeken (színdarabok) való részvételt fontosnak tartották.

Ez a viszonyulás valószínűleg azzal a gyakorlattal is összekapcsolható, hogy a továbbtanult ifjúnak a jussként kijáró földrészt eladják, és ebből fedezik a tanulás költségeit. A paraszti társadalomban a föld a megélhetés, a biztonság érzését jelentette. A földtulajdon nagysága határozta meg helyét a falu társadalmi szerkezetében. Az idős szemléletében ez az élet szemlélet napjainkban sem vesztett érvényességéből. Az 1989-es változást követően a föld újra magántulajdonba került. Az idősök ragaszkodása a földhöz semmit sem halványult. Számukra a föld felbecsülhetetlen érték, amihez nehéz fizikai munka és nélkülözés árán jutottak. „Eladtuk a dísznót a padlásról, nem ettünk búza-kenyeret, csakhogy egy darab földet vehessünk.”

A világháborút követő politikai változások, a kollektivizálási törekvések, a paraszti társadalmak szerkezetének felbomlasztása, a társadalmi ellenség, a kulákok kategóriájának megteremtése a családot is közvetlenül érintette. Történelmi krízishelyzet volt az ötvenes évek kulákküldözése, amit országszerte több tízezer nagy tapasztalatú birtokos paraszt szenvedett meg.

A Dénes család a középbirtokosok sorába tartozott. A dédnagyapám, Dénes Antal idején a család tulajdonába került pálinkafőzde miatt kulákoknak nyilvánítatnak. A nagyapám is megtapasztalta ennek a szónak a súlyát. A katonasága idejét 1950-tól 1953-ig, lupényi szénbányában, munkaszolgálaton volt kénytelen teljesíteni. Megkülönböztetett státusát itt is éreztették vele. Minden héten kötelezték, hogy a család otthoni anyagi helyzetéről beszámoljon: „mit is tudtam volna mondani, mikor jöttek vissza a krasznai fiúk és mondták, hogy otthon elvették mindenünket. Mikor eljöttem otthonról kilenc ökrünk volt, mire hazamentem csak egy vak tehenünk. Milyen lélekkel ültem én ott...” Az anyagi kizsákmányolás tovább folytatódott. A világháború után még sikerül egy darab földet vásárolni. De a kvótarendszer bevezetése, amely a termények beszolgáltatását tette kötelezővé, a család elszegényedéséhez vezetett.

1962-re, a kollektív gazdaság megalakulásának időpontjára, már megtört a család ellenállása. A hatóságok első felszólítására beiratkoznak a termelőszövetkezetbe. Ez nem a rendszerrel való megalkuvást jelentett, hanem annak a felismerését, hogy mindenféle ellenállás értelmetlen. Ez a felismerés részben saját megtapasztalásból származott, részben a falu közössége által átélt szenvedésekből. A tulajdonról való lemondás nem nélkülözte az erőszakos módszereket sem. A nehéz fizikai munkával megszerzett tulajdonról nem volt egyszerű lemondani. „Meghalni meglehet, de élve a Demjén tagtól megvárni nem” – idős falusi ember válasza a kollektivizálási szándéokra. A férfiak többsége, ameddig lehetőség volt nyújtotta a föld beszolgáltatási idejét. Mivel a családok zaklatása legtöbbször este kezdődött, éjszakáikat gyakran a faluban lévő üres házakban, vagy a szőlőhegyen lévő pincékben töltötték.

A nehézség és lelki megterhelés túlélésén a népi humor is segített, amint azt a következő eset is szemlélteti. A falugyűlésen a párttagok arról beszélnek, hogy Varsolcon a termelőszövetkezet megalakulása után lesz majd könnyebb az élet, Európa nyugati részén nagy az éhínség. Erre az egyik parasztagzda válasza: „ó hogy jönnének ide, hogy éhezünk együtt”. A kollektivizálást végrehajtók idegenek, a szomszédos településekről hozzák be őket. A titkár szilágysomlyói származású volt, akinek az apja számmal való fuvarozásból tartotta el a családot. Egy alkalommal a felbőszült titkár megkérdezi a beiratkozni nem akaró János bácsit: „Tudja, ki vagyok én? Tudom há, hogyne tudnám, Varsócon titkár, Somlyón meg a szamaras fia”.

Egy újabb kiemelt időpont a családtörténeten belül 1954. március 20., a nagyszülők házasságkötésének időpontja. A házasságkötés után az akkori szokásoknak megfelelően a fiatalok nem kezdtek önálló életet, nem vezettek önálló háztartást. Nagycsaládban éltek. A család gazdasági egységet jelentett. Az egyén csak a család viszonylatában foglalhatta el a számára kijelölt helyet. Termelési és fogyasztási egység volt, amelyben a birtokolt földterületnek kiemelt szerepet tulajdonítottak. A házasság útján a családba került asszony fontos munkaerőt jelentett. A különköltözés a paraszti birtok felaprózódását, munkaerő-vesztéséget is jelentett volna. A nagyszüleim együtt éltek, a nagyapám testvérének, Dénes Jakabnak a családjával, valamint a szüleivel és nagyszüleivel.

A család egységén kívül kiemelt fontosságot tulajdonítottak a rokoni kapcsolatoknak. A családi és a tágabb rokoni kapcsolatok társadalmi tőkét jelentettek, amelyek alkalomadtán gazdaságivá konvertálhatóak voltak (kaláka, szüret, disznóvágás, termény-betakarítás). Ezeket a kapcsolatokat rituális alkalmakkor, és az

életfordulókhoz kötődő eseményekkor ápolták (névnap, lakodalom). Ez a kötődés és kapcsolatrendszer kiterjedt a faluközösségre is.

A 20. század második fele a nagycsaládok felbomlásához vezetett. Különköltözésre, saját ház építésére 1965-ben kerül sor, ami tulajdonképpen önállósulási törekvésként értelmezhető, de ugyanakkor a magántulajdon megszűnésével is magyarázható. A kollektív gazdaság megalakulása után saját tulajdonban csak a kert, vagyis 12,5 ár maradt, ami csak az önfenntartáshoz volt elegendő. A 89-es rendszerváltásig a termelőszövetkezetben dolgoztak.

A legnagyobb méretű életformaváltások a második világháború után következtek be, amikor tömegessé lett a falusiak városba áramlása, és a kollektivizálást követően megszakadt az évszázadokon keresztül eltéphetetlennek mutakozó kapcsolat, ami a parasztokat a földhöz, egyik nemzedéket a következőhöz fűzte. Az ekkor felnőtt fiatal nemzedék egy újfajta életmóddal szembesült, amely hozzájárult az életforma megváltozásához is. A földrajzi mobilitást követően az iskolába, majd új munkahelyekre való kerülés, a látókör kitágulásához, a gondolkodásmód átminősüléséhez vezetett. A magántulajdonba levő nagy földbirtok megszűnésével, a szülők nem ellenézték a továbbtanulást, de ehhez a kommunista propaganda is hozzájárult. Édesanyám a nyolc osztály elvégzése után Szilágysomlyón a Simion Bărnuțiu Gimnáziumban tanult, könyvelőségi szakon, édesapám, szakiskolába járt, gépszerelei osztályba. A középiskola befejezése után, nem követik a szülők foglalkozását, édesanyám a tsz-ben könyvelő, édesapám gépész lett.

A középfokú végzettség és az új munkakörülmények, életkörülmények, szabadidő, lakáskultúra megváltozásához vezetnek, a televízió, fürdőszoba, autó, a kirándulások és nyaralások nélkülözhetetlen tényezővé válnak.

Átalakul a falu közössége is. A város vonzóerőt jelentett, megkezdődik a környező városokba való beköltözés. A város magasabb életszínvonalat, az eddigitől különböző munkakörülményeket, a falusi közösségből való kilépést jelentett, annál is inkább, mert a 70-es évek végén, a 80-as évek elején kezdődik meg a megyeközpont iparosítása. A szüleim is megkísérelték a városba költözés lehetőségét.

Újabb kihívást és életmód-átalakulást jelentett az 1989-es rendszerváltás a maga bizonytalanságával, válsághelyzetével és kiútkeresési lehetőségével. A termelőszövetkezet felbomlásával a szüleim elvesztik munkahelyüket. Két fennálló lehetőség közül választhattak: új munkahely keresése vagy a visszakapott földterület művelése. A szülők az utóbbit választották. Megtörtént a család visszafordulása a földműveléshez, de ez nem egyszerűen az előző állapot felélesztését jelentette. Elkezdődik a piacorientált termelés, és a minőségi zöldségtermesztésre való szakosodás, amit a falu kedvező földrajzi fekvése, valamint a város közelsége lehetővé tesz és serkent. A mennyiség helyett a minőségre való orientáltság kedvező kereskedelmi kapcsolatok kiépítését tette lehetővé. De ugyanakkor még mindig hiányzik a magasabb fokú szakmai műveltség, a biztos felvevőpiac megléte. Talán a politikai változások a gazdasági élet jobbulásához is vezetnek, vagy a nemzedékváltással megvalósul az évszázados társadalmi helyzetből való kilépés.

Az Erdélyi Evangélikus Nőszövetség történetéből

Lényeges tulajdonsága a női léleknek a másokon való áldozatos segíteni akarás, az elesettek, szegények istápolása és a jövőt jelentő gyermekek megsegítése. Ez a lelkület készítette a kolozsvári evangélikus nőket Linder Augusztá tanítónő kezdeményezésére, hogy megalakítsák az elemi iskolát segélyező nőegyletet. A gondolatot nemsokára tett követte. 1890. március 19-én 51 evangélikus nő jelenlétében megalakult az Ág.(ostai) h.(itelvű) ev.(angélikus) Elemi Iskolát Segélyező Nőegyesület, mely elnökéül Grois Gusztávnét, alelnökeinek Heyder Józsefnét, Magyar Gézánét, pénztárosnak Grätz Mórnt, jegyzőnek Linder Augusztát választja meg. A tisztikar munkáját 24 tagból álló választmány segíti. A megalakulás kimondása után az elnök azonnal az egyesület elismertetését szorgalmazza: a szebeni Consistorium az alapszabályzatokat 1890. július 7-én hagyta jóvá. Amint a neve is mutatja, az egyesület az iskola és az iskolás gyermekek segélyezését tűzte ki célul.

Az 1893. április 12-én megtartott közgyűlésen Szóts Emilné elnök, megnyitójában leszögezi a Nőegyesületnek az iskolát pártfogoló célját, kitér az akkor meginduló női emancipáció kérdésére, elvetvén annak túlhajtott értelmezését, hogy a nő tevékenységét a családi körre és a jótékonyág területére korlátozza, mint ami legjobban megfelel a női lélek természetének.

1895-ben választják meg Grätz Mórnt a Nőegyesület elnökének. Az ő idejére esik az egyesület munkálkodásának kiszélesítése. Célja a magyar evangélikus és protestáns szegények, betegek, gyermekágyas nők, özvegyek és árvák gyámolítása havi alkalmi segélyekkel, továbbá természetben nyújtott adományokkal (tűzifa és ruházat). Az új célkitűzéseket tettek is követik. A nőegylet szép összeggel járul hozzá az új templomcsillár megvételéhez, értékes oltárterítőt adományoz, majd oltárszőnyeget vásárol. Hozzájárul a templom központi fűtésének beszereléséhez, úgyszintén új orgona felépítési költségeihez kölcsönt folyósított az egyházközségnek. Emellett intenzíven folytatja az iskolás gyermekek segélyezését és az iskola berendezési, oktatási és szemléltetési eszközeit gyarapítja. E kiterjedt célok befejezésével megváltoztatják az egyesület nevét is: Kolozsvári ág. h. ev. Nőegyesületre. 1908. szeptember 16-án rendkívüli közgyűlésen özvegy Grätz Mórnt lemond elnöki tisztségéről, és helyette Mannsberg Sándornét választják meg.

1914-ben kitört a háború, és a Nőegyletet fokozottabb mértékű munkára készítette. 1917-ben lemond az elnöki tisztségről Mannsberg Sándorné, és helyébe Török Sándornét választják meg. Az impériumváltás után kihirdetett ostromállapot lehetetlenné tette a nőegylet számára a nyilvános működést, de ez nem jelentette a tevékenység szünetelését. Csak

1926-ban vált lehetővé, hogy ismét meginduljon az erőteljes munka, hogy folytassák ott, ahol 1917-ben abbahagyták. Az impériumváltás azonban új területet kényszerített ki a nőegylet munkásságában. Kultúrestélyeket rendez a városban a legjobb művészek közreműködésével, és ezzel kettős célt szolgál: jövedelme gyarapítása mellett a magyar szót, a magyar kultúrát is ápolják. Az állandó nehéz gazdasági viszonyok, a kisebbségi sorba kényszerítettek mostoha sorsa, a kisebbségek megváltozott politikai mentalitása, megkövetelték az egyesülettől, hogy minden figyelmét, erejét, munkálkodását a magyarság iránt érzett szeretet vezérelje. Amint lehetővé vált a gyűlések megtartása, összeült a nőegylet 1926. január 28-án és egyhangúlag ismét Török Sándornét választotta meg elnökének, aki a tisztikarral és 40 tagú választmánnyal megkezdte a szervező munkát. A tagok száma a kétszázat is eléri. Állandóan támogatják a nélkülözötteket, iskolás gyerekeket ruháznak fel, magyar teológusokat pártfogolnak, a templom építésének százéves évfordulója alkalmából 25 magyar nyelvű új énekeskönyvet ajándékoznak az egyházközségnek.

A magyar nőegyesület függetleníteni akarta magát az egyháztól, és külön jogi személyiséggel rendelkezve működni. Éppen ezért, amikor 1932-ben az illetékes minisztérium felszólítja az egyesületeket alapszabályaik újra bemutatására, a nőegylet megindítja a jogi személyiség elnyerésére irányuló eljárást. Fáradozásait végül siker koronázza 1935. december 8-án, mint külön jogi személyiséggel rendelkező (minisztérium által elismert) egyesület Magyar Lutheránus Nőegylet néven újra megkezdte munkáját. Elnökül Mannsberg Margitot választják meg. Az egylet tagjai lehetnek: tiszteletbeliek, rendes tagok, pártoló tagok, alapító tagok. Az egylet intézményei: a közgyűlés, a választmány, a felügyelő bizottság. Az egylet legfőbb szerve a közgyűlés. A közgyűlést az elnök vezeti, akadályoztatása esetén az alelnökök egyike helyettesíti. A közgyűlés határozatképességéhez legalább 20 tag jelenléte szükséges. A választmány hatásköre az egyesület vezetése, a segélyezendők, a segélyek, valamint a költségek megállapítása, új tagok felvétele. A felügyelő bizottság az egyesület intézményeinek működését ellenőrzi. Elnökét maga a bizottság választja. Az egylet tisztviselői: elnök, alelnökök, titkár, ellenőr és pénztárnok, kiket a közgyűlés választ 3 évre. Ugyancsak 3 évre szól a választmány és a felügyelő bizottság megbízatása is. Az elnök képviseli az egyletet a hatóságokkal szemben. Összehívja a választmányi gyűléseket, megállapítja azok tárgyát, vezeti a tanácskozásokat, gondoskodik a határozatok végrehajtásáról. Az alelnökök helyettesítik az elnököt távollétében és akadályoztatása esetén. A titkár fogalmazza meg az ügyiratokat, vezeti a gyűlési jegyzőkönyveket. A pénztá-

ros kezeli az egyesület pénztárát. Az ellenőrök havonként átvizsgálják a pénztárt, és a pénztári jelentéseket aláírják. Az egyesület feloszlata esetén vagyona a közgyűlési határozatban megjelölendő hazai magyar kulturális intézményekre szállna át.

A Kolozsvári Magyar Lutheránus Nőegylet 1940. október 10-én az evangélikus templom sekrestyéjében tartott választmányi gyűlést, ahol az elnök új név felvételét szeretné. A régi Lutheránus Nőegylet helyett Evangélikus Nőszövetségre szeretné az egyesület nevét átváltoztatni, ami meg is történik.

Kolozsvár nem evangélikus központ, de a másik három felekezeti nőszövetség központjai itt találhatóak, elnökeik: Bethlen Györgyné a római katolikus nőszövetségé, Vásárhelyi Jánosné a reformátusoké, valamint Míró Lőrincné az unitáriusoké.

A háború után a helybeli hatóság bekérte a nőszövetség alapszabályát. Beadtak egy román fordítást változtatásokkal, pl. hogy a nőszövetség megszűnése esetén, vagyona nem a tiszai egyházkerületre, hanem az aradi superintendenciára szálljon. Argy György püspök 1947. január 16-án Aradról értesítette Mannsberg Margitot: elfogadták, hogy a nőegylet központját Kolozsvárra állítsák fel. A kerületi közgyűlés a Nőszövetség alapszabályait elfogadta, csupán valami nagyon jelentéktelen változtatásokat

kellett eszközölni rajtuk, hogy a szervezetet újra létrehozassák. Erre egy szervező gyűlést kell összehívni, ahol az összes szervezeti kérdéseket meg kell tárgyalni, és a tisztségeket betölteni.

Fennállása alatt az emberek különbözőképpen vélekedtek a nőszövetségről: jobbik esetben – jótékony egyesület, a rosszabbikban – asszonyok egymás közötti érvényesülési lehetősége, esetleg bálnrendező társaság, vagy pletyka központ. Ám a nőegyletben tevékenykedők túlnőttek a szorosan vett jótékonykodáson, kultúrharcosokká lettek. Az utóbbi évtizedekben tapasztalt női előretörés, a nők magasabb iskolázottsága, tehetségeinek és szellemi képességeinek kiaknázása nemcsak képessé teszi őket erre a munkára, hanem el is várja tőlük. A hivatása magaslátán álló nőszövetségnek van még egy fontos feladata és munkatere a kultúr munka és szegénygondozás mellett: bekapcsolódnia az egyház munkájába. A testvérfelkezetek már megalakították szerte az országban a nőszövetségeket, egységes központi vezetés mellett. A nőszövetségeknek küldetésük van! Feladatok elvégzése vár rájuk, egyházuk és az egyetemes magyar kultúra érdekében.

KOVÁCS ENIKŐ

Az Örök Város

*„Benéz a havas kéken Kolozsvárra.
A nagypiacról tisztán látható,
Amint a Monostor utat bezárja.
Most úgy érzem: ott vége a világnak.”*
(Reményik Sándor)

Számomra Kolozsvár az Örök Város. Éjjelente az utcáit járom, ismerem házait, minden utcasarkot és templomot. Nappal a rideg jelen magához ránt, tudom, hogy álmaim városa már akkor sem létezett, amikor benne éltem, és nem voltam elég erős, hogy ez a valóság odahaza tartson.

Nyáron – egy hosszú évtized után először – néhány napra Kolozsvárra utaztunk. Szerettem volna cseperedő lányaimnak mutatni valamit a városból, az én városomból. Utcáit járva kellett rádöbbenem arra, amit valahol mélyen már régóta tudatomban hordoztam, hogy a jelene számomra elveszett: ismerhetem a múltját, nyomon kísérhetem minden rezdülését, kifejezhetem aggodalmam, szeretetemet, érezhetem hiányát, és bár itt születtem, de jogot nem formálhatok többé rá. Ez a sorsa annak, aki szülőhelyét elhagyja.

Most is – mint gyermekkoromban minden vasárnap – az ONCSA-telepről indulunk gyalogosan az istentiszteletre. A kis mézeskalács házikók balról sorakoznak, jobbról egy-egy tömbház árnyékába bújnak. A telep házai a visszacsatolás után épültek, és sok nagycsaládnak, közöttük dél-erdélyi menekülteknek, a reményt, az újrakezdet jelentették, ahogy nagyapámknak is négy gyerekükkel. A beköltözők közül kevesen tudhatták, hogy a piros cseréptető, fehérre meszelt falak, zöld zsalugáterek és boltíves tornácok

Ami a fellelvári-sáncalji Erzsébet-kútból megmaradt

Kós Károly tervei alapján készültek. Az első erősakos beavatkozás a hetvenes évek elején érte a telepet (amikor születtem). A szép tágas kertekre tömbházakat építettek – volt ahová kettőt is – teljesen elnyomva ezzel a kis házakat. Mára a bennük élő régi-új lakóknak váltak korszerűtlené. Sokhelyütt emeletet húztak rájuk, ablakaikat kicserélve eltűntették a zsalugátereket, a legszélsebb ház például ríktó kékre festett fallal szolgáltató egységként riaszt.

Dél előtt tíz felé jár az idő, a Györgyfalvi negyed tömbházai közé érünk: egy új ortodox templom, és még egy. A korábban épült román imaház templom-má bővült magas tornyának tetejéről hangszórókból az egész lakótelep számára visszahangzik az „Uram, irgalmazz!” . Eszembe jut Budapesten, a lakossági tiltakozásoktól kísért békásmegyéri református templom építése, és az azt követő harangszentelés, amikor a tömbházakban lakók közül néhányan megfe-

nyezették a lelkipásztorunkat: „ha nekik vasárnap délben a szájukba mer harangozni, beverik a templom ablakait”.

Útban a Házsongárdi temető felé a „csendes Petőfi utca” régi házai már foghíjasan, elhagyatottan, hályogos ablakszemekkel tekintenek ránk. A leomlott házak mögül, egyszervolt udvarok takarásából előtűnnek a várfalak. A középkorban a várost védtek, majd támfalként szolgáltak, most nyugalomra és megmentésre várnak. A temető bejárata előtt élelmes cigányasszonyok virágot árulnak. Amikor tört románságomat, az új és régi fizetőeszköz okozta tétovaságomat tapasztalják, tízszeres árat fizetnek egy csokor dáliaért. Hogy végre én is gyanút fogjak, búcsúzóul megkérdezik: „Ügyé, maga nem idevalósi?” Torkom összeszorul, nyelvem akadozva mondja. „Nem, nem vagyok”. A valamikori Biasini szálló tövében Péterként tagadtalak meg, örök városom! A fájdalom akkor lesz teljessé, amikor elolvasom az épület falán az óriási méretű emléktáblát. Rajta a szöveg románul és angolul hirdeti a világnak, hogy 1848–49-ben „a magyar nemesek vezetésével 40 000 románt gyilkoltak meg”. Hagyján, hogy nem igaz, de ha már itt tartunk, hová van felvéve Vasvári Pál neve, Zalatna és Abrudbánya legyilkolt magyarsága, és az elpusztult Nagyenyed, őseim bölcsője?

Az öreg temető megnyugvást hoz, itt „magyar még a szó” és a felirat. A főbejáratnál három református püspök impozáns emlékoszlopa fogad. Fejet hajtunk Szenci Molnár, Apáczai és Misztótfalusi Kis Miklós sírja előtt, felkeressük Dsidát és Reményiket. Mindenhol nemzetiszín szalagos koszorúk a mai Magyarország minden tájáról, az örök kegyelet jelei. Útban a nagy unitáriusok (Brassai, Berde Mózsa, Bölöni Farkas Sándor, Kriza) felé, olvassuk a feliratokat. Az arányok erősen változnak, a több mint 400 éves temető még most is fogadja lakóit és az új hódítókat. Egy frissen betonozott sírnál megállunk. A felirat mindössze két román név, férj és feleség, és csak a születési dátum. Még élnek tehát, de nyughelyükről előre gondoskodtak. A sírnak támasztva, oldalt egy másik sírkő, a régi tulajdonosok: Balika János és neje, valamint Czikó Sándor. Porcelán fényképkövekről élőként vedolnak, csontjaik már valahol a temetőárokban vehérlenek.

A tordai úti kijárat felé vesszük az irányt, a hősök sorfala között. Jobbra fent a szovjet és román katonának, balra lent a magyarok nyugszanak: a tordai csata hősei. Gyerekkoromban, amikor még nagyszüleim éltek, halottak napján a hősök temetőjébe mentünk és egy-egy ismeretlen feliratú sírnál megállva gyertyát gyújtottunk. Este a temető a dombtetőről nézve fényárban úszott, a sok ezernyi apró láng hátborzongatóan gyönyörű látvány volt. A változások után a második világháborús magyar sírok közé új hősöket temettek, az 1989-es megmozdulás kolozsvári áldozatait. Szintén a változások söpörték ki a város központjából a szovjet emlékművet. A tank most a szovjet katonák nyugalmát őrzi. Előtte hosszú évtizedekig állt hátát az ortodox katedrálisnak vetve, csövét a protestáns teológia épületére szegezve. A város vezetése nem tétovázott, nem egyezkedett az orosz állammal, még csak azt sem latolgatta, hogy mutat majd egy tank a temetőben, kellett a hely a román nemzeti hősöknek. Ezzel szemben a budapesti Szabadság téren még mindig ott áll a szovjet emlékmű indulatok keresztüzében, a nemzeti tu-

dathasadás szimbólumaként.

A Györgyfalvi negyedből érkező buszok most már elkerülik a főteret. Leszállunk Avram Jancu szobránál, megbámuljuk az égnek meredő hatalmas havasi kürtöket és a sziklacsúcson egyensúlyozó móc vezért, ahogy megnyugodva néz Thália most már román temploma felé. Átvágunk a Hunyadi téren, és besétálunk a Deák Ferenc utcába. Korzózunk, ahogy nem is olyan régen a polgári időkben szokás volt. Jobbra éttermek sora, balra (már nem is meglepő) egy új ortodox templom. Pár házzal odébb, a sarkon a minoriták volt temploma. 1924-ben a rómaiak ezt a templomot nekik ajándékozták. Aztán az ortodoxok elvették tőlük. A 90-es évek elején a görög katolikusok szívós kitartással és néha tettelegességgel visszavették. A templomháborúnak egy műemlékház és a városkép látta kárát, az ortodoxok ugyanis ragaszkodtak a „hely szelleméhez”. Most a bizánci stílus majd szétveti ezt az ámulatba fagyott évszázados nyugati civilizációt. Ahol Bolyai János szülőháza állt, most a nevét viselő utcában víg valutaváltók kicsiny boltjai és rikító színű táblái sorakoznak. Ágaskodva meresztem a szemem, és megnyugodva tapasztalom, hogy a szülőház helyét jelölő emléktábla még megvan. Kolozsváron ugyanis csak azok a magyar emlékelek maradhattak meg, amelyek a járdától legalább öt-hat méter magasságban vannak, lehetőleg az olvashatóság határán túl. Ilyen a Jókai utcában az Erdélyi Magyar Nemes Színjászó Társaság emléktáblája, de ilyen Petőfié a Biasini szálló falán vagy Kővári Lászlóé az Óvárban. Bem Józsefét pár éve, az épület felújításakor nemes egyszerűséggel lemeszelték, majd újra kibontották, pedig egy erkély is takarta a kíváncsi szemek elől.

És ott állunk a Főtéren, Európa egyik legszebb főterén. A templomot övező öntöttvas kerítés még a régi, szeretettel olvasom róla a feliratot: Simonffi István Kolozsvárt. Funár gödre is összeszűkült, csak néhány négyzetméternyi szemben a szoborral. Úgy hallom, üveglappal akarják lefedni, hogy járn lehessen felette, és lenézni egy hajdan volt városra. Eszembe villan a városnak a Kondukátor által 1974-ben adományozott és máig hivatalos neve: Kolozsvár-Napoca. Igen, így lehet minden várossal elbánni, mondjuk Budapest-Aquincum, vagy Pécs-Sopianae... De inkább nem folytatam a sort. A kötelező fényképezés következik Mátyás szobra előtt. Nem tudjuk eldönteni, kihúzzuk magunkat, hogy a talapzaton díszelgő feliratot takarjuk, vagy a gyerekek kuporodjanak az elé a förtelmes színű tábla elé, amely azt hirdeti, hogy a szoborra felmászni tilos. Végül úgy döntünk, inkább a háttérrel biztosító zászlórudakat iktatjuk ki a láthatóságból. Lányaimnak ezután kissé felindultan magyarázom: nézzétek, gyerekek, ez itt Kinizsi Pál, és nem csoda, hogy ordít e fonák világ láttán.

Augusztus áprilist játszik velünk, esik néhány csepp, aztán kisüt a nap, és a fénysugarak huncutul cikáznak át a Sétatér évszázados lombátorán. Jól esik pihenni egy padon a fák alatt, mielőtt a Fellegvár meghódítására indulunk. Átmegyünk a gyaloghídon, amely talán az utolsó fennmaradt hírnöke a kolozsvári Erzsébet-kultusznak. Alattunk tajtékzik a megáradt Szamos kávébarna vize. „A Szamos, ez az egyetlen folyó, A Szamos ez a megfordított Léthe...” A híd közepén megállva beleszédülünk a rohanó, örvénylő látványba, önkéntelen kegyelet ez a fiatal

színésznőnek, ki a habokban lelte halálát a magyar filmgyártás hősorában. Kapaszkodunk a csigákkal, kagylókkal teletűzdelt sziklatömbök között, az óskori tenger egykori szigetén, és kitárul szemünk előtt a hullámzó város. Templomok, tornyok, cseréptetős házak, tömbházak szorító gyűrűjébe zárva, és a város felett húzódó feleki tető. Szememmel hiába keresem a fenyőfasort, amelyet egykor a kettészakított Erdély szívébe ültettek. Gyerekkoromban hétvégi családi kiruccanásainkkor tövüknél ülve hallgattuk susogásukat: Magyarország üzenetét. Néztük az alattunk elterülő várost, amely húsz év után, ha csak néhány évre is, de magyar volt, és hallgattuk nagyszüleink történetét: a feleki határon keresztül menekülő magyarok krónikáját.

Számkivettségünk súlyától terhelten indulunk vissza a valóságba, nem a megszokott sétányon. Hirtelen elfogy talpunk alól a kő, az út mély szakadékba suvad. A Sánca népeinek átkától kísért örökké mozgásban lévő domboldal most sem nyugszik. Városatyáink a múlt század fordulóján a nyomort kívánták takarni, nagyra törő városépítő álmaik egyik megvalósulása volt a szeretett királyné, Erzsébet emlékére épített, Szamoson átívelő híd, és folytatásaként a domboldalban felfutó sétány, végében a mellszobrát övező köríves pihenőhellyel. A meglepetés erejével hat, amikor indákba, kiálló gyökerekbe kapaszkodva, nadrágféken belepottyanunk a félkörív közepébe. Az idők vihara megtépázta ezt az emlékhelyet, de Erzsébet királyné mellszobra nélkül is fenséget sugároz. A szobortalapzat ledöntve, a fa-

Simonffi István Kolozsvárt – a kerítés felirata a Fótéren

lak összefirkálva állják az idő próbáját és várnak. Leülünk a megmaradt kőre, nyugat felől hűvös szellő támad, lenyugóban a Nap, és búcsúzunk...

*„Hiszen kékek a budai hegyek,
Kékek s lilák is tán, ha jó az alkony,
De nincsen mégsem olyan alkonyat
Sehol a földön, mint a Szamosparton.”*

ELBE ISTVÁN

„Én Erdélyt szívemben magammal viszem” Az erdélyi táj Jókai Mór úti leveleiben

„Ha a régi századok embereivel társalgunk, ez majdnem olyan mintha utaznánk.”

Descartes

A mottóul választott descartes-i gondolatot parafrázálva mondhatnánk: ha utazunk, és történelmi emlékhelyeket látogatunk meg, az majdnem olyan, mintha a régi századok embereivel beszélgetnénk.

Jókai Mór erdélyi útjai során írt Úti levelei és naplófeljegyzései arról árulkodnak, hogy számára ez a táj sokféle jelentéssel bír. Ezekben az írásokban a táj egyáltalán nem áttetsző elem, hanem jelentéshordozó szerepe van. Minden egyes helységnek, épületnek, természeti képződménynek sajátos, helyi értékű története van, amit Jókai (mint soraiból kitűnik) nemzeti kincsnek tekint.

Megfogalmazza az 1853-ban, első erdélyi útja során írt leveleiben, hogy ennek a tájnak, ha sok helyütt már nem tökéletes erede-

tiségeben, de még mindig igazi történelmi jellege van. Jókai időben és térben egyaránt utazik. Az itt látott történelmi helyek, régi korok letűnt dicsőségéről árulkodnak, de amit még ennél is sokkal fontosabbnak tart az, hogy nem szakadt meg a kontinuitás; az elődök szelleme elevenen él az utódokban: „Mert nem a holt emlékek legdrágább nevezetességei Erdélynek, hanem azon élő ivadékok, mely nemzeti és faji sajátosságát Árpád és Attila óta vegyítetlenül megtartotta, melyet sem gazdagság és műveltség, sem szerénység és elhagyottság nemes, tiszta ősi jelleméből ki nem vetkőztetett, mely ahány lépéssel haladt a jövőbe, annyi lépéssel nem hagyta hátra múltját, hanem magával vitte annak emlékeit, arca vonásain, szívében, szavában.”

Vita Zsigmond szerint Jókai „elsősorban a forradalom utáni évek még friss emlékei között mutatkozó megbékélés és építés

jövőbe mutató jeleit keresi.”

Jókai nagy jelentőséget tulajdonít annak az alapszabálynak, hogy a jövő építését nem lehet úgy elkezdni, hogy ne az elődök által letett alapokat fejlesszük tovább. Úgy gondolom, a múlt iránti tisztelet és annak példaértékűvé tétele a romantikus eszmerendszer egyik alapvető tulajdonsága. Az is igazolhatja ezen álláspontomat, hogy az egyének (ennél fogva a társadalom egésze) kulturálisan integráltak egy hosszabb folyamatba, amit történelemnek nevezünk. Így az elődök összes tapasztalata genetikailag öröklődő, természetszerűen és tudat alatt adott, és a társadalom minden tagjának sajátja.

A nemzeti egység gondolata fogalmazódik meg Jókai 1853. május 11-én Kolozsvárott keltezett levelében: „Itt vagyok végre az annyiszor megálmódott, annyiszor megszeretett Erdély fővárosában, ahol úgy érzem maga-

A Gyilkos-tó

mat, mintha régi ismerősök, régi rokonok közé érkeztem volna, kiknek arcait is látni véltem valaha – talán képzeletemben? Talán a történet könyveit olvasva? – amidőn a hajdankor hőseinek, nagyjainak, bölcseinek tetteiben elméülve, azoknak alakjai végighúzódtak lelkemben, és most, midőn Erdély földjén állok, megelevenülten állnak szemeim előtt.”

Ebben a levélben egy kisebb szociológiai elemzést is találunk. Erdély társadalmának jellegzetes képviselőit sorolja fel: „a kérkedés nélküli büszke főnemes, a hallgató, érdemeire büszke, bátor lelket, a minden szépet, nagyot és nemest tárt kebelével fogadó női jellemeket, a szív és ész sajátságairól rendkívülivé lett tüneményeket, a szorgalmas, becsületes népet”. Csodálatának ad hangot, amikor az erdélyi népet jellemzi: „most is oly szerelmes határaiba, miként hajdan, mely megél szorgalmával, kitartásával egy akkora darab földön, mekkorát Magyarországon a dűlő utak elfoglalnak, s nem cserélné fel azt tízannyival ősi hegyein túl”. Itt is igazolódik a történelmi kontinuitással fentebb leszögeztetett megállapításom. Ugyanazon a földön (területen) évszázadok óta élő nép kitartása és szorgalma semmit sem változott és ugyanolyan ragaszkodás fűzi őket szeretett szülőföldjükhöz, amelyen ősapáikat is fűzte. Büszkéek és állhatatosak, az ősi földet szeretik, ápolják, és utódaiknak adják to-

vább, mert tudják: a szülőföldet annak minden kincsével nem elődeiktől örökölték, hanem unokáiktól kapták kölcsön.

„A részletes kolozsvári beszámoló azonban elmaradt.” Nem a város bemutatására fekteti a hangsúlyt, mint ahogyan az olvasó azt egy megszokott útleírástól elvárná. Sokkal összetettebb ez az élménybeszámoló. A tér itt jelentéssel, jelentésekkel bír. Mondhatjuk, hogy az erdélyi táj Jókaira Kolozsvárral gyakorolta az első nagyobb hatást. Ugyanis leveleiből tudjuk, hogy a Királyhágót északra haladták át, így a történelmi értelemben vett Erdély, ahogyan ő fogalmaz: fővárosával, Kolozsvárral mutatkozik be neki.

A város bemutatásánál csak a színház leírására szorítkozik. (Egy úti levélnek ugyanis tartalmaznia kell klasszikus értelemben vett térleírást is.) Ennek a térleírásnak több jelentésmezéjét különböztethetjük meg. Egyik sík a tulajdonképpeni leírás, vagyis a város bemutatása, ami a színház leírásában ki is merül. Sokkal fontosabb azonban a másik sík, ami a teret jelentéssé teszi. Ez – A. Gergely András szerint – egy „társadalmi közösségi tér, az ember és környezet megszemélyesített viszonya, amely azonban nem tulajdonviszonyban, hanem szimbolikus kapcsolatrendben nyilvánul meg, mert a szimbólum nem valamely mechanikus reflexió vagy a politikai valóság egyszerű

reprezentációja, hanem nagymértékben függ az őt körülvevő érték-tértől, értékszelekciós attitűdöktől.”

A térben levő embereknek és épületeknek egy sajátos jelentést tulajdonít. A fentebb idézett részletek tökéletesen bebizonyítják ezt a hipotézisemet. A leírás terjedelme is választ ad arra a kérdésre, hogy az íróra milyen hatást gyakorolt e táj. Ebben a levélben Jókai – Dávid Gyula megfogalmazásában – „inkább az élménykivételre és saját romantizáló érzelmeinek rögzítésére fekteti a súlyt, mint az útszakasz eseményeinek leírására”.

Ahogy Vita Zsigmond is látta, a részletes beszámoló elmarad, azaz nem marad el, csak nem a megszokott útleírással találja szemben magát az olvasó, hanem egy sokkal komplexebb élménybeszámolóval. A tájélmény egy olyan formájával, amit csak egy igazi romantikus művész élhetett át. Vita Zsigmond könyvéből megtudhatjuk, hogy ez a beszámoló még kiegészült azzal, „amit Jókai a Kemény Sámuel főtéri házában tiszteletére rendezett fogadáson fogalmazott meg”.

Itt elmondta, hogy Erdély földjén derült ég és mosolygó arcok fogadták. Ez a föld volt mindig lelke édes álma, ennek a köszönhet mindent, mi legkedvesebb neki: legszebb írói gondolatait, legjobb barátait és szeretett feleségét. Ennél őszintébb vallomással nem is fejezhette volna ki jobban, mik a legfontosabb értékek számára, s mit jelent neki Erdély.

Olyan leírást tartalmaznak ennek a rövid levélnek a sorai, ami arra enged következtetni, hogy írójának örökké maradó élményt jelentett az első találkozás Erdéllyel.

Az író lírai elragadtatással fogalmazza meg, milyen élménnyel gazdagodott az erdélyi földdel való első találkozása alkalmával. Kolozsvárról május 14-én Kővári László kíséretében indul el Jókai arra a körútra, amelynek egyes epizódjairól következő úti leveleiben számol be.

1853. május 16-án Bencencen írt leveléből kiderül, hogy útját Torda, Enyed, Gyulafehérvár útvonalon folytatta. Erről az útszakasról beszámoló levelek arról tanúskodnak, hogy útitársa és barátja kitűnő és bőséges történelmi

adatokkal szolgált ennek a tájnak a nevezetességeit illetően.

Jókai mindent érdeklődéssel végighallgat és lejegyez, így az erdélyi útja során írt levelei közül ez tartalmazza a leggazdagabb történelmi leírásokat. Élénk érdeklődést tanúsít a természeti érdekességek iránt is. Ámulattal szemléli a vidék különös növény- és állatvilágát, természeti képződményeit. Gondosan lejegyzí a vidék érdekességeihez fűződő legendákat (például a tordai hasadék keletkezésének mondáját).

Útja további részének leírásai is arról árulkodnak, hogy Jókai természettudományos érdeklődése továbbra sem lankadt. Néha a képzeletét is szabadjára engedi, hogy megmagyarázza az ott látott állatok, növények meghonosodásának történetét. Ezeket a tapasztalatokat előszeretettel használja fel későbbi műveiben. Az erdélyi táj képe sokszor tükröződik a regényeiben olvasható tájleírásokban.

A természet és történelem bűvára egyszerre jelentkezik Torda leírásakor. Leírja, hogy a város egy ókori település sírján fekszik, a Torda körül található egykori csatahelyszínekről is említést tesz, valamint a tordai sóbányák és sóstavak jellegzetességeit is számba veszi. Sajnálatainak ad hangot, hogy a zsúfolt program miatt nincs idejük kilovagolni, és a tordai hasadékot közelebbről meg szemlélni. Ez a táj a romantikus művészek igazi kincsébányát jelent. Az érdekesebb természeti képződményeket és történelmi emlékhelyeket rajzban is megörökíti.

Torda után Enyed felé folytatják útjukat. Jókai ebben a levelében – ismét Dávid Gyulát idézve – „Enyed képenek figyelmeztető felidézésével a békeség és a megértés útját kívánja egyengetni.” Enyed leírásakor ellentétes érzelmek kavarnak benne. Egyrészt emelkedett hangvételben ír Nagyenyedről és a város világhírű kultúrateremtő múltjáról. Másrészt a leégett, romos, lakatlan házak, kormos falak, gyom verte udvarok lehangolják. A kollégium leégett könyvtárának látványa elkeseredetté teszi, és ez érzékelhető a leírás hangvételében is: „A pompás könyvtárak, a gazdag régiséggyűjtemény hová lett? – felelnek rá a kapu alatti kormos falak.”

Az újra induló élet színei

Erdélyi-érchegység – Verespatak – régi aranyzúzó

azonban bizakodásra adnak okot. Egy derűsebb jövőképet mutat, hogy az itt játszó vendégszínház kultúrahordozó, értékteremtő munkája új erőt önthet a város elcsüggedt polgárságába („nagy áldás az égtől, hogy az emberek feledni tudnak, s hogy a sírokon is szabad virágnak nőni” – írja Jókai).

Az „udvarias véletlen” folytán a szomszédos Csombordra hívta meg a kollégium akkori főgondnoka, Kelemen István, így nem kellett az éjszakát a kísértetvárosban töltenie. A következő állomás Tövis volt, ahol megtekintették Hunyadi János templomát, „melyet a keresztesmezei diadal emlékére emeltetett”. Jókai beszámolóiban az úti levélben a templom történetéről is. Innen tovább utazik az akkori idők egyetlen közlekedési eszközén: szekéren. A Tövis környéki román településeket megelevenítő soroknak anekdotázó hangvétele van: „Tovább mind oláh falvak mellett vitt el az út. Szép helyek, költői egyszerűség: négy karó leütve a földbe, az bevonva sövényvel, megtapasztva sárral, arra felrakva nagy boglya alakú szalmatető, melyen egy lyuk van hagyva, ahol a konyha füstje kijöjjön: úgy néznek elő e kedves házak, mintha con amore szivaroznának; utcáknak híre sincs, ki-ki oda épít, ahova könynyebben leverheti karóit; a házak egymásnak háttal és oldalt fordulva; mindenütt idilli szenny és ideális restség.”

Meglátogatja Gyulafehérvárt, Marosszentimrét és Alvincet, majd Marosvásárhely felé indul. Az ezt követő három nap eseményeit csak a radnóti kastélyról és a marosvásárhelyi várról készített rajzaiban örökíti meg. Útja során érinti még Kelementelkét, Parajdot, Korondot és Székelyudvarhelyt is. A Kelementelkén és Bencencen keltezt levelek alapélménye: Jókai találkozása Erdély közeli és távoli történelmi múltjával.

Jókai május 22-én látogatja meg a homoródalmási barlangot. Ennél a leírásnál még érezhetően második helyre szorítja a romantikus tájélményt az úti kalauz, Fekete István természettudományos magyarázata, s az csak néha (például a barlanghoz vezető út leírásakor) kap szabad utat.

Azt az észrevételt, miszerint Jókai tájélményét az első erdélyi úton a múltbeli (székely) népi legendavilágot rekonstruáló fantázia és az erdélyi tájon élő nép tulajdonságai határozták meg, jól példázza az utolsó két úti levél hangvétele. Tájélményével összhangban van a tájon élő népek eszményi tisztasága, a tájat benépesítő emberek szorgalmának, derűs hangulatának, testi és lelki kiegyensúlyozottságának jeleiről győződik meg. Dávid Gyula székely-idillről beszél az erdélyi emberről Jókaiában kialakult kép kapcsán.

Az Úti levelek hatodik, utolsó darabjában Jókai Mór elragadtató hangvételben ír az erdélyi táj

Torockói-hegység – a szolcsvai Búvó-patak barlangja. A felvételeket dr. Balogh Ernő készítette

lenyűgöző szépségéről. A Szent Anna-tó és környéke mély benyomást tett az utazóra. Olyan mély érzelmi hatás érte az író, hogy még az évekkel később megjelent műveiben is visszhangzik az Erdélyben szerzett tájélmény. A Szent Anna-tó leírásában a romantikus írói képzelet, Jókai feltűzött lelkiállapota szabadjára engedi az írói fantáziát. A szerző minden érzékszervét működésbe hozza ez a táj. Megfeszült figyelemmel fordul minden apró jel felé; a havasi pásztorkürt, a víztükrök látványa, a szellő érintése mind nagy hatással vannak az utazóra. A „háborítatlan ősi csendben felhangzó pásztorkürt mélabús hangja nyomán belőle is a természet, a táj és az egész föld iránt érzett rajongó szeretete tör fel” – írja Vita Zsigmond.

A természetbúvár és történész a tavat és környezetét alaposan szemügyre veszi. Ez érdekes virágfajtákat mind megvizsgálja, a tó környéki nevezetesebb helyeket leltárba veszi. A tóhoz és a környező történelmi helyekhez fűződő legendákat gondosan lejegyzí, és olykor maga is talál ki legendát az ismeretlen emlékhelyekhez. (A romantikus írói fantázia egy sajátos legendát teremt – A tengerszem tündére – a romokban heverő Szent Anna kápolna néma harangjáról.)

A Jókai első erdélyi útján keletkezett Úti levelek, ha eseményekben nem is, de az élmények lényegét tekintve híven tükrözik mindazt, amit Jókai számára az

Erdélyben eltöltött egy hónap jelentett: „az eszmény és valóság találkozását, s természetesen – Jókai romantikus alkatát ismerve – az eszményi kép valósággelemekkel telítődését.” Dávid Gyula szerint Jókai könnyen lelkesedett és mélyen, maradandóan tudta rögzíteni a felemelő élményeket. Ezeket aztán előszeretettel terjesztette ki uralkodó benyomássá.

A hat úti levélnek aránylag kevés a tárgyi közlendője. Ezek a levelek nem eseménybeszámolók, hanem a szerzőjük érzelmeiről tudósítanak. Az utazásnak csak arról a szakaszáról (Kolozsvártól a Kenyérmezőig) találunk tárgyi jellegű beszámolót, ahol az író idegenvezetője a neves erdélyi történész, Kóvári László. Annak ellenére, hogy ezek a leírások nagyrészt tárgyi jellegűek, a levél hangulata itt is közvetíti a szerző érzelmi világát.

Minden egyes levél teljes, kerek egész, lezárt jegyzőkönyv; a táj és az egyén kapcsolatának tükrére, a szerzőben végbement lelki jelenségek, azaz a tájélmény tudósítója. Annak ellenére, hogy minden levél más-más tények, helyzetek, emberek, tájak rögzítésére hivatott, van bennük valami közös. Ez a közös pedig az az uralkodó benyomás, amely a levelek „hangulatát, sőt az élmény tárgyi anyagát is meghatározza.” Minden benyomás, minden élmény az idő múltával szépirodalmi alkotássá érlelődik, valamely regény szerves részét alkotja majd. Jókai a szívében magával hazavitt erdélyi tájat gondosan elraktározta, és a kellő időben felhasználja, kamatoztatja, mert „lelkében oly mély benyomások vésődnek – Dávid Gyula szerint –, amelyekről még évtizedek múlva sem tud szabadulni.”

Feltehetjük azt a kérdést, hogy Jókai orientalizálja-e Erdélyt. Stud Géza szavaival igennel válaszolhatunk erre a kérdésre: „A magyar romantikának a lírizmusa leg erősebben a természettel szemben jut kifejezésre. Romantikánk természetsszemlélete teljesen szubjektív”. Még Jókainál is ezt állapítja meg Zsigmond Ferenc: „Az életnek az az objektív képe, mely a regény és novella legfőbb célja volna, menthetlenül elmerül a természet iránti rajongás áradatában”. Ezek szerint Jókai orientalizmusának alapja a nemzeti érzés, a nem-

zeti irodalom alapjainak keresése.

A nemzeti érzés tetten érhető az első erdélyi úton írt levelek hangvételében is. Ha az orientalizmus egyik kritériuma ez az érzés és a természet-utazó (író) szoros kapcsolata, akkor nyugodt lelkiismerettel kijelenthetjük, hogy Jókai orientalizálja Erdélyt. Anynyira mélyreható ez az erdélyi tájélmény, hogy a szerző az utolsó két, de különösen a hatodik úti levélben csodavilágként festi meg ezt a tájat. Egy olyan világ tárul elénk, amelyet csak az ingovány nyílt víztükrain”. A székely-idíllben, a tó és a Kokojcás leírásában egy romantika korabeli toposzt vélhetünk felbukkanni, az Erdély-tündérvilág toposzt.

Méltán a hatodik levél zárja le az Úti leveleket, mert ebben a levélben benne van minden, amit a romantikus író első erdélyi útja során fontosnak tartott, minden, ami felejthetetlen hatást gyakorolt lelki világára: a történelmi dicsőség emlékhelyei, a táj egyedi természeti képződményei (az állat- és növényvilág, a Kokojcás, a tó).

Ezt a hat úti levelet tekinthetjük egyfajta itineráriumnak is. Ha összességében vizsgáljuk őket, egyfajta kontinuitást fedezhetünk fel, tehát útinaplóként is helytállnak. Ez az útinapló viszont, mint már korábban említettem, nem annyira tárgyi jellegű, sokkal inkább a szerzője lelkében végbement lelki folyamatokról nyújt átfofogó képet. A naplót olvasgatva pontosabb képet kaphatunk Jókai Mór pszichikai attitűdjéről, meg tudhatjuk, mit tartott fontosnak az erdélyi táj szemlélése közben, milyen jelentésekkel ruházta fel a korántsem áttetsző tájat, milyen embertípusokkal találkozott. A Bethlen Mihály útinaplójához hasonlóan Jókainak a naplóban csupán jelzésként megörökített találkozásai az utókor számára azt tanúsítják, hogy Magyarország és Erdély utazói révén is szoros kapcsolatban tudott maradni.

Az erdélyi kastélykert – a nemzeti identitás kifejezője

A tájalakulás több évszázados, esetenként akár évezredes folyamat, melyet az egyéni és közösségi érdekek erőteljesen befolyásolnak. A táj, mint életter, tudatos és tudattalan emberi tevékenységek együttes következményeként alakult ki, egy adott hely és az ott élő emberek szellemiségén alapszik.

Egy hely, egy vidék, bár fizikailag létezik, mint a helyhez kötődő emberi közösség élettere, önmagában még nem táj. Az ott élők emlékezete, szellemisége: hiedelmei, hagyományai, kultúrája révén válik azzá. Ahhoz, hogy megértsünk egy tájkultúrát, az egymást követő generációk tájzsemléletének alakulását is ismernünk kell: hogyan látták, érzékelték, értékelték és ennek függvényében, hogyan alakították környezetüket. Mennyire tudatosan formálták szűkebb vagy tágabb életterüket, felismerték-e a birtokrendezésben, erdőgazdálkodásban - mint a tájtervezés elődszakmaiban – rejlő lehetőségeket, tudták-e ezeket a saját és utódaik hasznára kamatoztatni.

Tájkultúra és nemzeti identitás összefüggései kézenfekvőek a különböző nemzetek kultúrtörténetében. A táj formálása olyan tartós jelek tudatos kialakítását, elhelyezését jelenti, mely jelképrendszer segítségével egyértelműen megmutatkozik az illető tájrészlet kulturális hovatartozásában. A nagytájak összessége maga az ország, az egyes tájrészletek összerakásából kialakuló kép pedig, az országban lakó nemzet vagy nemzetek közösségeinek összetartozását, vagy éppen ezek kulturális különbségeit jelzi. A gazdag, változatos tájképet a különböző természetföldrajzi adottságokon túl az eltérő kultúrák keveredése biztosítja. Erdélyt az eltérő etnikumok jelenléte jellemezte, melyek évszázados együttélésük során kulturális gyökereik különbözősége és sokszínűsége révén is alakították, formálták e tájat. A szokos (germán kultúrkör) városépítészeti kultúrájukkal, szorgos, polgári életvitelükkel segítették felvirágzását. A havasi románok (balkáni kultúrkör) pásztorkodással alakították sokhelyütt bérceit. A magyarok (eurázsiai kultúrkör) létrehozták mindazt, ami az erdélyi létnek keretet, lényegét ad: azt a hajdanán méltán Tündéerkertnek nevezett kultúrkörnyezetet, melyet az évszázados székely falutörvények, a hagyományos tájhasználat, az arisztokrácia ízlése és a természeti adottságok szerencsés ötvözése eredményezett.

A tájalkotás is a nemzetek közti versengés, rivalizálás tárgyát képezte és képezi, a nemzeti önkifejezés egyik eszköze. Amely nemzet ezzel bánni tud, az a helyhez, tájhoz való kötődését, társadalom és táj kapcsolatának folytonosságát a lehető leghatározottabban tudja megmutatni. Amely nemzet ezzel úgy tud bánni, hogy saját érdekében másokat is érvényesíteni hagy, az a tolerancia (ha úgy tetszik: transzszilvanizmus) szép példáját mutatja, melyből hosszú távon ő is kellőképpen profitál.

Az angol Shaftesbury 1712-ben Letter concerning design című művében, a kertművészetben és tájalakításban (de egyéb művészetekben) kifejezésre jutó nemzeti íz (national taste) szükségességéről ír. Alexander Pope angol filozófus életművében az Essay on

criticismben párhuzamot von az angol és a francia („born to serve”) nemzetek között. Az angol tájképi kertmozgalom klasszikus példájaként említhető, Bridgeman, majd Capability Brown által Stowe-ban kialakított korai tájképi kertet az önkényuralmat szimbolizáló Versailles-i barokk kert ellenpéldájaként említi. Az összehasonlítás lényege: a természet győzedelmeskedik a művészet fölött, a szabadság a zsarnokság fölött, és végső soron az angol nemzet a francia nemzet fölött. Pope művében a Tájképi Kert (mint a nagy léptékű tájalakítás első tudatos példája) először azonosul Angliával, a felvilágosult brit életeszmeivel, mely felfogás a következő évszázadokban világszerte ismertté és elfogadottá válik.

A német példa az útkeresés, a vívódás kézzelfogható bizonyítéka ebben a tekintetben. Christian Cay Lorenz Hirschfeld főművében, a Theorie der Gartenkunstban sajátos német stílus, tájkarakter kialakításának lehetőségére és szükségességére céloz. Szerinte a német tájalakításban az arany középút lenne a helyes a francia természetellenes (Unnatur) barokk és a brit természet közeli tájkert szolgai utánzása (sklavischen Nachahmung) között.

Bár a kert (még ha tájkert is) a tájjal azonos súllyal említeni nem minden esetben illó, jelentősége a tájkép szempontjából jóval nagyobb mint első hallásra tűnhet: a kert – filozofikus megközelítésben – az édenkert földi másaként, „az emberiség egyik legjobb találmánya és eszköze, hogy otthon érezhesse magát ebben a világban” – írja Harkiss Elemér Az emberi kaland című könyvében. Érthető hát az a folyamatos törekvés is, melynek célja a vad természet, Mircea Eliade szerint: a kozmosz határain kívül eső idegen területek meghódítása. Ha a tájtervezés nem egyéb, mint a parkosítás, sőt a várostervezés meghosszabbítása, akkor még nyilvánvalóbbá válik a kertépítészeti módszerekkel elindított tájalakítás jelentősége. A tájkert, erőteljes komponáltsága ellenére is a környező tájelemekből inspirálódott, melyek a maguk idejében a több évtizedes, évszázados hagyományos tájhasználatnak köszönhetik megjelenésüket.

Az uradalmi központ, ahol a vidék egyetlen jelentősebb kertje kialakulhatott, szimbolikus jelentőségű: a térség kulturális, gazdasági és társadalmi központját jelentette. A hasonló kulturális gócpontok számának növekedése a környezet egyre erőteljesebb alakításához vezetett. A kastély, a kúria és a hozzá kapcsolódó díszkert a piramis csúcsa csupán. Ennek fenntartása megfelelő háttérrel (birtokrendszert) feltételez, melynek kiterjedése nagyságrendekkel meghaladja a díszkert méreteit. A birtok rendezése, művelése, az erdőgazdálkodás, a legelőművelés stb. ily módon – közvetve bár – de a tájalakítás tárgyát képezi ugyancsak. Daniel Defoe Tour through Great Britain című művében 1724-26 közötti angliai körutazásának élményeit közli, kihangsúlyozva, hogy útja során minduntalan kisebb nagyobb birtokokba (county estates) ütközött, melyek a kultúra terjesztői, az eszmei áramlatok, és a modern kertészeti vívmányok meghonosítói az ország

különböző vidékein. Ugyanezek a gondolatok hatják át Kazinczy Ferenc majd száz évvel későbbi (1816–1819) erdélyi leveleit is: „Fehéregyháza síkon fekszik a szűkülni látszó rét szélén... Amint a faluba érénk, két oda rendelt gyermek megnyitá előttünk a helység vesszőkből font kapucskáját, s utánunk be is tette. Egy kiszegezett veres tábla hirdeti, hogy míg a faluból kiérnek, ne pipázzanak. ... Balra a szép hegyek oldalán művelt földek s a vadas kerítése látszott. A gloriette, melyet éppen akkor végzének a kőművesek, messzire fehérle az út szélén. ... A kastélyt elrejtve tartják a kert és lakosok házai. De útunk behajla a templom mellett s itt majd egy ékes gabonaház tűne fel szemem előtt, majd nagy tengeri kasok, majd a zsendelyes tetejű sövénykerítés, tovább két üvegház s végre a négyszögletű klastrom-formájú régi kastély... A hely urát, gróf Haller Jánost nem találtuk most; igen néhány napok múlva... Balra indulánk s az agg tölgyek alatt kerülénk a gloriett felé, gazdag virágszakok között. A gyeptáblákon még virítanak a rózsák; a mások piroslottak; a heliánthus óriási növéseben mutogatta sárga virágait, a delphinium nemei messzire kékettek... Vég erőben nőtt és állott minden, amit láték s a tisztán tartott út, a tisztán tartott gyepszakok, a szép tó hosszú deszka rostélyyaival, a virágtáblák s semmi nem inkább, mint a királyi tölgyek, gyönyörrel tölték el szememet, lelkeimet. Valóságos tündérlak!”

Az erdélyi reprezentatív rezidenciák építetői, alkotói Magyarország ismert gondolkodói, akik úgy szellemi, mint gazdasági téren is meghatározó személyiségek nemzetünk történelmében. A Rákóczi, Teleki, Bánffy, Haller, Bethlen vagy Mikes családok tagjai – hogy csak az ismertebbeket idézzük – felvilágosult nézeteikkel, külföldi kapcsolataikkal rendszeresen a haladás szószólói, és elindítói voltak.

Minek tudható be, ha nem a nemzeti identitás és tájkultúra összefonódásának az a tény, hogy az erdélyi barokk kastély és kert – bár közvetlenül Béccsel állott kapcsolatban, épp e szerencsétlen politikai függőség következtében megtagadott mindent, ami bécsi barokk, és a francia barokk elemeit vonultatta fel, a helyi visszafogott, a szó jó értelmében vett vidéki stílusjegyekkel ellátva. Míg a 18. század második felének nyugat-magyarországi kertjei kevésbé követik a központi tengely nagy vízfelületeivel jellemezhető francia barokk kert mintát (mely egyébként Bécsben is hiányzik), addig az erdélyi barokk kastélykert kedveli a víztükört.

„Megpillantván a tót a kastély előtt s a királyi hattyút rajta, s túl a tó tükreén tíz vagy tizenkét obeliszkékké nyírt fenyőt, s ezek között a kastély körülményével átellemben a gloriettet...” – idézhetjük ismét Kazinczyt.

„A nagy csatornató meg éppen régi erdélyi hagyomány, hiszen például a torockószentgyörgyi grófi kastély egykori díszkertjének halastavához még monda is fűződik... a férjeik által elűzött rossz asszonyok ebben a tóban tündérékké váltak, s az út mentén elragadták a férfiakat, majd bosszú gyanánt felerkeringőztek velük a torockószentgyörgyi várba, ahol addig táncoltatják őket, míg csizmájuk szárán ki nem csordul a vér – jegyezte fel Bíró József. Ugyanő említi, hogy a kerlési Bethlen kertben is „dísznövényekkel teliszűfolt partiak (értsd: parterrek) között hatalmas tó, a mulató ház, Vénusz képével, siste viator, ubi stare jubet, adstupenon artis, sed naturae de-

licis felírása.” Pedig Bethlen Lajos többször is Bécsbe utazott kastélya és kertje divatos berendezése végett, onnan hozatva udvari szobrászát Schmelzert is, aki aztán nem csak a kerlési parkot faragta tele mitológiai ihletésű szobrokkal, hanem Kolozsvárra is meghívták, és Jósika Miklós magyarfenesi parkjának szobrait is ő készítette. Sajnos a kastélyt és a parkot az 1848-as szabadságharc idején a helyi románság feldúlta. A dúlásnak köszönhetően épült ki az árok-aljai Bethlen kastélykert, tájképi elvek szerint, sok más erdélyi helyszínre is jellemző lucfenyő és gyertyán allékkal, többek között.

Elsősorban Erdélyre jellemző vonás a szobrok átmentése a barokk kertekből átalakított tájképi kertekbe, sőt szobrok tervezése a tájképi kertbe.

Ahogy a magyarországi tájkertek legkedveltebb fajtái között – mint amilyen a jegenyék, hárs, tölgyek, vadgesztenye – regionális fajként jelentős helyet foglal el az akác, úgy Erdélyben a klimatikus adottságok, de ugyanakkor legalább hasonló mértékben az erdélyi lélek szimbólumvilágának köszönhetően is rangos helyet foglal el a fenyő.

Az erdélyi arisztokrácia vidéki kastélyaiban élt. A család tagjai aktívan használták kertjeiket, így a személyes jelenlét az erdélyi kastély-kert együttesek esetén bensőségebb kapcsolat kialakulásához vezetett egyrészt a tulajdonos és a kert, a birtok között, másrészt a tulajdonosok és alattvalóik között. Az előbbi következtében – melyre még a változatos domborzati adottságok is rájátszottak – alakulhatott ki az erdélyi angolkertek esetében általában a vonzóbb, egyénibb, mondhatni meghittebb hangulat, ami a síkvidéki, nagykiterjedésű magyarországi tájkertekből hiányzott. Az utóbbi vezethető oda, hogy egyedi módon a kertépítészeti kompozíció elemeiben is fellelhetők népművészeti díszítőelemek (pl. gornyeszegi parter).

A nyugattól – azaz az eszmei központtól való távolság nem csak az egyes áramlatok időbeni késését eredményezte Erdélyben, de sok esetben ezek stílustörténeti szempontból is átértékelődtek, kevésbé tisztán, egymással vagy a helyi népi művészeti formaelemekkel keveredve jelentek meg. Ez a tájképi kertekre is érvényes, Erdélyben az angolkertek „gyakran megőriztek valamit az előző kertalakításból, így némileg kevert stílust mutatnak, ragaszkodva a régihez és a hagyományoshoz” – írja Zádor Anna.

Rapaics Raymund erdélyi kezdeményezésnek véli a sziklakert elterjesztését is a Kárpát medencében, mely kezdetleges formájában a szentimentális kertek időszakában jelent meg, Cserey Farkas krasznai kertjében. Cserey ugyanis Kitaibel Pál híres botanikus halálakor „ép azon a helyen, ahol egy szólólevelű Kitaibelfüle van, Kitaibel nagy érdemeinek megtisztelése végett egy emlékeztökvet állított fel”, mely köré a későbbiekben sziklakerti növénycsoport települt.

A táj Möcsényi Mihály meghatározása szerint: „a társadalmi igényeknek megfelelően a bioszférából nooszférává alakított, emberiesített természet, emberi környezet”, vagyis a tájat formáló társadalom tükré. Táji léptékű környezetalakítás Erdélyben elsősorban a nagybirtokos családokhoz fűződik. Ebben az országgrészen a kedvező természeti adottságokat kihasználva, azokba szervesen beépülve tudott a hagyományos tájhasználat, a különböző etnikumok építészeti kultúrája és az arisztokrácia több évszáza-

dos kapcsolatrendszerre egyedi tájjelleget kialakítani.

A nooszféraként értelmezett, kultúra és civilizáció burkát képező kollektív emlékezet Erdély esetében egészen a trianoni csapásig fejlődött, vastagodott. Erdély elcsatolásával azonban olyan társadalmi és politikai folyamatok bontakoztak ki, melyek semmibe vették a nemzet megmaradása érdekében is fontos, sokunk számára a transzszilvanizmus részét

képező, hagyományokba gyökerező tájkultúrát. Ezáltal annak az eszmei, kulturális háttérnek a tudatos elsorvasztása indult meg, mely a tájfogalom földrajzi, fizikai kereteit folyamatos szellemi jelenléttel kiegészítve, a tájat a nemzeti identitás egyik fő kifejezőjévé emeli.

FEKETE ALBERT

DIÁKÍRÓK, DIÁKKÖLTŐK PÁLYÁZATA

Az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, a Sárvári Tinódi Gimnázium és Sárvár Város Polgármesteri Hivatala 2007. április 3–6-ig, Sárvár városában megrendezi a

Kárpát-medencei diákírók, diákköltők 30. irodalmi pályázatát és találkozóját.

A pályázatot vers-, próza és tanulmány kategóriában hirdetjük meg, és várjuk minden 14–18 év közötti középiskolás diák – magyar nyelven írt – írásait.

A beküldhető írások maximális terjedelme 15 – írógéppel, számítógéppel (14 pontos betűnagysággal), esetleg kézirással írt – kéziratoldal.

A pályázatok beérkezésének meghosszabbított határideje: 2007. február 22.

Kérjük, hogy a pályázók postán, egy, jól olvasható példányban küldjék el munkáikat, és a borítékra kívülről írják rá, hogy melyik kategóriában pályáznak (így: „verspályázat” vagy „prózapályázat” vagy „tanulmánypályázat”). Tehát, aki két kategóriában is pályázik, két borítékban küldje pályázatát.

A pályázatokat a következő címen várjuk: Írók Szakszervezete Budapest, Városligeti fasor 38. 1068

Fontos: e-mailen beérkező pályamunkákat – az esetleges technikai problémák miatt – nem nyomtatunk ki és nem veszünk figyelembe!

A pályázat nem jelíges.

Kérünk minden pályázót, hogy tüntesse fel a pályázat belső címlapján a saját nevét és címét, iskolája nevét és címét, továbbá a saját (vagy az iskolája) e-mail címét, esetleg telefonszámát.

A legjobb 50 pályázót a rendezők meghívják a 2007. április 3-6-ig megrendezésre kerülő sárvári találkozóra, a műhelymunkára és a díjkiosztó ünnepségre.

A beérkezett pályamunkákat, a várható több száz pályázatra való tekintettel, nem tudjuk visszaküldeni.

A neves költőkből, írókból álló zsűri által kiválasztott legjobb 50 pályázónak az általa megadott címre 2007. március 20-ig írásbeli értesítést és meghívólevelet küldünk.

Számukra a sárvári irodalmi találkozón és táboron való részvétel díjmentes.

Budapest, 2007. január 3.

Az Írók Szakszervezete,
az Írók Alapítványa,
a Sárvári Tinódi Gimnázium
Sárvár Város Polgármesteri Hivatala